

ਇਸ ਅੰਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਟਕ

੦ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਲਟ ਗਵਰਨਰੀ ਰਾਜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਿਉਰੋਕਰੇਸੀ ਦਾ ਰਾਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰੀ ਰਾਜ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲੇ ਗਵਰਨਰੀ ਰਾਜ ਵਾਕੁਨ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਇਕ ਪੁਲਸ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਪੁਲਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਡਿਕਟੇਟਰਾਨਾ ਤਾਕਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਲਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਹਾਦਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਿੱਡਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦਲੇਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਉਹਦੀਆਂ ਗਲਤ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਨੀਤੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

੦ ਅਤਿਵਾਦ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਪੱਜ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਮਹੂਰੀ ਹੱਕ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਕੁਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਤਿਵਾਦ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕਰਨਾਂ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ।

੦ ਇਹ ਗਵਰਨਰੀ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਨਸਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਧਾਰਾ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਕ ਮੂਲਵਾਦ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਨੂੰ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾਇਆ।

੦ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਮੱਸਲੇ ਬਾਰੇ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਬੇਰੁੱਖੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਲਈ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਹੀਯਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

੦ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਇਹ ਨੀਤੀ ਕੋਈ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਇਕ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਚਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਦਹਿਸ਼ਤ ਗਰਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਹਿ ਦੇਣੀ ਤੇ ਫੇਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੇ ਪੱਜ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਇਕ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਦਬਾਉਣਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਚਰਿਤਰ ਬਣ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤਮਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉਮਰ ਲੰਮੇਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਆਸੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿਚ ਇਹ ਤੱਤ ਅੱਖੋਂ ਪਰੇਖੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

੦ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਬੜੇ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਲਿਆ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਸਹਿਯੋਗ ਸਿਰਫ ਅਤਿਵਾਦ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੱਸਲੇ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਹਲ ਲੱਭਣ ਲਈ ਮੰਗਿਆ ਜਾਏ, ਅਤਿਵਾਦ ਜਿਸਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

੦ ਅਤਿਵਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਰਤ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ; ਪਰ ਉਹਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਭਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮੱਸਲੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਕਹਿਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਟਾਲ ਵੱਟਨਾ ਹੈ।

੦ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਗ਼ੈਰ ਮਨੁੱਖੀ ਹਰਕਤ ਦਾ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪਰ ਜਾਂ 'ਜੇਕਰ' ਦਾ ਸੰਬੰਧਨ ਵਰਤਿਆ ਕਰੜੇ ਤੋਂ ਕਰੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨਿਖੇਧੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਨਿਖੇਧੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ

ਦੀ ਇਸ ਫਰਜ਼ ਕੁਤਾਹੀ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ, ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਰਖੀ ਜਾਏ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਮਹੂਰੀ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਚਲੇ ਬਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ।

੦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੱਸਲਾ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਵੱਸੋਂ ਲਈ, ਅਣਖ, ਨਾਲ ਜੀਣ ਦੇ ਹੱਕ ਨਾਲ ਅਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਲਈ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਣਖ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਣ ਦੇ ਹੱਕ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਦੋਨੋਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਹੱਕ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਮੱਸਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

੦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕ ਮਿਲਕੇ ਜਿੱਥੇ ਡੱਟਕੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਉਹ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਾ ਕਰਨ। ਕਥਿਤ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਕੋਈ ਅਸਲਾਨ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗੇ। ਉਹ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ, ਇਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਜੰਮ ਪਲ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਕੁ ਨੂੰ-ਛੱਡਕੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨਾ ਸਰੋਤ ਜਾਂ ਮੰਤਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ) ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੋਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਝਾਕੇ ਵਾਪਸ ਸੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯਤਨ ਕਦੀ ਵੀ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਟਕ 'ਰਾਜ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ' ਇਸ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੋ।

੦ ਮਿੱਤਰ ਸੈਨ ਮੀਤ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਮੱਸਲੇ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਲਾਮ।

੦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੱਸਲੇ ਬਾਰੇ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੋਣ ਅਪਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੋ. ਰੁਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਕ ਚਿੰਤਾ

੦ ਪਲੱਸ ਮੰਚ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ, ਜੱਥੇ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਫਰੰਟ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਬਾਰੇ ਰੀਪੋਰਟ :

ਇਕ ਰੀਪੋਰਟ :

ਪਲਸ ਮੰਚ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ : 5 ਜੁਲਾਈ 1987 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਸਫਲ-ਪੂਰਵ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਘੋਖਵੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਜਿੱਥੇ ਤਸੱਲੀ ਚਾਹੁਰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉੱਥੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਘਾਟਾਂ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਲਸ ਮੰਚ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁੱਢਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਤਜ਼ਰਬੇਕਾਰੀ ਕਰਕੇ ਕਈ ਘਾਟਾਂ ਰਹਿ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਲਸ ਮੰਚ ਹੁਣ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤ੍ਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਥਾਪਤ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਤੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਚਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਬੂਲ ਕਰੇਗੀ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪ੍ਰਧਾਨ-ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ, ਸਕੱਤ੍ਰ-ਸਬਜਿੰਦਰ ਕੇਦਾਰ, ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ-ਡਾ. ਚਮਨ ਲਾਲ, ਮੀਤ ਸਕੱਤ੍ਰ-ਜੋਰਾ ਸਿੰਘ, ਵਿਤ ਸਕੱਤ੍ਰ-ਸੁਰਜੀਤ ਬਰਾੜ। ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ : 5 ਉੱਤਲੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਮਹਿੰਦਰਪਾਲ ਲੋਹੀਆਂ, ਵਿਜੈ ਸਚਦੇਵਾ, ਹੰਸਾ ਸਿੰਘ, ਅਮਰਜੀਤ ਘਣਗਸ, ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਮਾਸਟਰ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ, ਭੈਣ ਸੁਮਨ, ਤਰਲੋਚਨ ਮਾਛੀਵਾੜਾ, ਜੈਮਲ ਅਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ। ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ, ਮਹਿੰਦਰਪਾਲ ਲੋਹੀਆਂ, ਸੁਰਜੀਤ ਬਰਾੜ, ਡਾ. ਚਮਨ ਲਾਲ ਅਤੇ ਨਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਨੂੰ 'ਸਰਦਲ' ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਨ ਲਈ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 26 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਹੋਣੀ ਮਿੱਥੀ ਗਈ ਹੈ।

ਗੁ. ਸੁ.

ਇਕ ਰੀਪੋਰਟ :

ਜਥਰ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਫਰੰਟ : ਵਲੋਂ 10 ਜੁਲਾਈ 1987 ਮੋਗਾ ਵਿਖੇ, ਸੂਬਾ ਪੱਧਰ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੋਈ 6000 ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਵਿਚਾਫ਼ਰੰਟ ਦੇ ਵਰਕਰ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਮੁੱਖ ਵਿਚ ਰੋਹੂਕਰਿਆ ਮਾਰਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਖਾਲਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤੀ ਜਥਰ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਾਮਬੰਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕੂਲਰ ਲਹਿਰ ਲਈ ਇਕ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਨਕ ਘੱਟਨਾ ਸੀ।

ਗੁ. ਸੁ.

(11 ਮਈ 1977, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰੀ ਰਾਜ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਦ)

ਪਾਤਰ : ਵੱਡਾ ਸਾਹਬ, ਪੁਲਸ ਦਾ ਸਾਹਬ, ਥਾਨੇਦਾਰ,
ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ, ਢੰਡੇਰੇ ਵਾਲਾ, ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਖੰਦਰ ਪੋਸ਼,
ਪਿੰਡ ਦਾ ਬਜ਼ੁਰਗ, ਚੂਨੀ ਲਾਲ, ਜਿੰਦਰ, ਤਾਰਾ ਅਤੇ
ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ।

ਨਾਟਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੇ ਪਿੰਨ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ
ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ 'ਰਾਜ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ' ਅਤੇ ਨਾਲ
ਹੀ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ :

ਰਾਜ ਆਇਆ ਹੈ ਹੁਣ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ, ਚਰਚਾ ਇਹਦੀ
ਚਾਰੇ ਕੂਟ ਮੀਆਂ

ਸੱਥਾ ਜੁੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਗੱਲਾਂ, ਦੇਖੋ ਬੈਠਦਾ ਕਰਵੱਟ
ਕਿਹੜੀ ਹੈ ਉਨ ਮੀਆਂ

(ਮੰਚ ਤੇ ਇਕ ਢੰਡੇਰੀ ਢੰਡੇਰਾ ਦੇਂਦਾ ਆਂਦਾ
ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਉਹ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਦਾ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)

ਢੰਡੇਰੀ : ਸੁਣੋ, ਸੁਣੋ, ਸੁਣੋ, ਸਾਰੇ ਸੁਣੋ, ਕੰਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ
ਸੁਣੋ, ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਵੀ ਸੁਣੋ, ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸੁਣੋ
ਤੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਾ ਨਿਵਾਸੀ ਸੁਣਨ । ਇਹ ਰੇਡੀਓ
ਦੀ ਖਬਰ ਹੈ, ਇਹ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਦੀ ਖਬਰ ਹੈ, ਇਹ
ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਖਬਰ ਹੈ । ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਖਤਮ ਹੋ
ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੁਣੀ ਸੀ । ਹੁਣ ਸਾਹਬਾਂ ਦੀ
ਸਰਕਾਰ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਸਾਹਬ ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਭੇੜੇ
ਦੇ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਾਹਬ ਪੂਰ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਆਇਆ
ਹੈ, ਇਹ ਸਾਹਬ ਪੂਰ ਪੱਛਮ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ।
ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਸਾਹਬ ਆ
ਰਹੇ ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋ
ਜਾਓ । (ਇਸ ਢੰਡੇਰੇ ਦਰਮਿਆਨ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ
ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਪੁਲਸ ਦਾ ਮਾਰਚਿੰਗ
ਬੈਂਡ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ਵੱਡਾ ਸਾਹਬ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ-
ਦੁਆਲੇ ਪੁਲਸ ਦੇ ਗਨਮੈਨ ਹਨ, ਇਕ ਖਾਸ
ਅੰਦਾਜ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲੀ ਚਾਲ, ਵਿਚ ਮੰਚ ਤੇ ਆਂਦਾ
ਹੈ । ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਇਕ ਖੰਦਰ ਪੋਸ਼ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਹੈ
ਜੋ ਮਾਈਮ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਛਿਣਕਾਉਣ ਦਾ ਐਕਸ਼ਨ
ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਪਵਿੱਤਰ ਸਵਾਰੀ
ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ । ਸਾਹਬ-ਮੰਚ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਗਾਉਂਦਾ
ਹੈ, ਇਕ ਉੱਚੇ ਥੜੇ ਤੇ ਆ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ । ਝੋਲੀ
ਚੁੱਕ ਉਹਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਹਾਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਆਪੇ
ਤਾੜੀ ਵਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਹਬ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਇਕ

ਮਸਨੂਦੀ ਹਾਸੀ ਆਂਦੀ ਹੈ । ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ ਸਵਾਗਤੀ
ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਗੀਤ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ
ਵਿਚ ਤਨਜ਼ੀਆ ਬੋਲ ਵੀ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੋਈ
ਅਮਲੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ।

ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ-2,

ਧੰਨ ਧੰਨ ਭਾਗ ਹਮਾਰੇ, ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ,

ਆਓ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਪਾਈਏ ਹਾਰ-2

ਅੱਜ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ-2

ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਤਾਰੇ

ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਨੇ ਦਿਖਾਉਣਗੇ ਤਾਰੇ-
ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ

ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਟ ਨਿਵਾਰਨਗੇ ਇਹ-2,

ਵਿਗੜੇ ਰਾਜ ਸਵਾਰਨਗੇ ਇਹ-2

ਕੁਝ ਕਰਨਗੇ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ, ਹਮ ਘਰ.....

ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ : ਭੈਣਣਗੇ ਹੱਡ ਤੁਮਾਰੇ,
ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ

ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਜੋ ਹੋਇਆ,

ਭੁਖਾਂ ਮਾਰ ਕਿਸਾਨ ਜੋ ਹੋਇਆ

ਇਹ ਦੇਣਗੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਭਾਰੇ, ਹਮ ਘਰ.....

ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ : ਇਹ ਸਭ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਰੇ,
ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ

ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਰਾਜ ਚਲਾਉਣਾ ਤੇ ਸਭ
ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣਾਉਣਾ, ਮੁੱਕ ਜਾਣਗੇ ਦੁਖੜੇ ਸਾਰੇ,
ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ

ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ : ਭੁੱਖਾਂ ਮਾਰਕੇ ਰੋਵੋਗੇ ਸਾਰੇ,
ਹਮ ਘਰ ਸਾਹਬ ਪਧਾਰੇ

ਪੁਲਸ ਮੈਨ ਦੀਆਂ ਘੁਰਕੀਆਂ ਦੇ ਬੱਲੇ ਸਾਰੇ ਬਹਿ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਹਬ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਝੋਲੀ
ਚੁੱਕ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਵਾਂਗ ਅੱਗੇ ਉਹਦਾ ਤਰਜਮਾ
ਕਰਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ

ਸਾਹਬ : ਅਮਨਾ ਤਮਨਾ ਮਿਲਫੇ ਖੁਸ਼ ਗੁਸ਼ ਹੋਸੇ

ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਸਾਹਬ ਕਹਿ ਰਹੇ ਨੇ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਕੇ
ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ

ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਇਕ : ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ
(ਗੰਨਮੈਨ ਘੁਰਕੀ ਵੱਟਦਾ ਹੈ)

ਸਾਹਬ : ਮੇਸ਼ੇ ਤੇਸ਼ੇ ਸੇਵਾ ਮੇ ਆਏ ਸੇ

ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਸਾਹਬ ਕਹਿ ਰਹੇ ਨੇ, ਉਹ ਇਥੇ ਤੁਹਾਡੀ

ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਏ ਨੇ

ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਇਕ : ਤਾਂਹੀ ਤਾਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਲ
ਲਿਆਏ ਨੇ (ਗੰਨਮੈਨ ਦੀ ਘੁਰਕੀ) .

ਸਾਹਬ : ਅਮਸ ਚਾਰਵਸ ਚਾਰਸ ਪਾਸਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਵਸ
ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਸਾਹਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਚਾਰ ਪਾਸੇ ਸ਼ਾਂਤੀ
ਹੋਵੇ

ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਇਕ : ਮਾਫ਼ ਦਿਓ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਅਪੋ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ (ਗੰਨਮੈਨ ਦੀ ਘੁਰਕੀ)

ਸਾਹਬ : ਚੁਸ ਲੋਕਸ ਦੇਗਸ ਫਸਾਦਸ ਕਰਸ
ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਥੇ ਇੰਗ ਵਸ਼ਾਫ਼ ਕਰਨਾ
ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ

ਸਾਹਬ : ਅਮਨਾ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਸ ਸੰਖਤੀਸ ਦੁਬਾਵਸ
ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ
ਦਬਾ ਦਿਵਾਂਗੇ

ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਇਕ : ਉਹ ਤਾਂ ਦਿੱਸਦਾ ਪਿਆਏ (ਗੰਨ-
ਮੈਨ ਦੀ ਘੁਰਕੀ)

ਸਾਹਬ : ਅਮਨਾ ਫੇਰਸ ਕੋਵਸ ਤੇਜ਼ ਸੇਵਾ ਸੇ ਆਏ ਸੇ
ਝੋਲੀ ਚੁੱਕ : ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਕਹਿਣੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ
ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਏ ਹਾਂ

ਸਾਹਬ : ਨਮਸਕਾਰ (ਪੁੱਛ ਸੁੱਝਕੇ ਖੁੱਚਰੀ ਮੁਸਕਾਨ
ਮੁਸਕਾਦੇ ਗੰਨਮੈਨਾਂ ਦੀ ਰੁਖ਼ਤਾਲੀ ਬੁਲੇ ਸਾਹਬ ਦਾ
ਕਾਫਲਾ ਬਾਹਰ ਸ਼ਾਂਤਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਪਿੱਠਾਂ ਵੱਲ ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਆਕੇ ਸੱਥ
ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪਿੱਠ ਭੁਮੀ ਤੇ
ਹੋਣ ਲਿਖੇ ਬੁਲ ਉਚੇ ਹਨ)

ਪਿਠ ਭੁਮੀ ਦੇ ਬੁਲ : ਲਾਮ, ਲੇਖ ਫੁੱਟੇ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਦੇ,
ਹੈ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ ਜੋ ਰਾਜ ਆਇਆ ।

ਫਰਿਆਦ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿਹੁੜੇ ਦੁੱਰ ਉੱਤੇ,
ਰਾਖੇ ਕੰਨੂੰਨ ਦਿਆਂ ਨੇ ਜੁਲਮ ਦੁਇਆ ।

ਬਜ਼ੁਰਗ : ਇਹ ਸਾਹਬ ਕਿਉਂ ਆਏ ਨੇ ? ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ
ਸੋਚੀ ?

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਉੱਤੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਹੈ ।

ਬਜ਼ੁਰਗ : ਪਰ ਇਹ ਉੱਤੇ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਹੀ ਕਾਮਯਾਬ
ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਤਫ਼ਾਕ
ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਗੱਲਵੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਹਾਂ ਤਾਇਆ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝਾ,
ਫਲਾਮ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ
ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿਣ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਧਰਤੀ
ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਹਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ
ਲੱਕਦੇ,

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਪਰ ਤਾਇਆ ਚੁਨੀ ਲਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ
ਸਮਝਾ, ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ
ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ, ਉਹਦੀ ਬੁਲੀ ਨਾ ਅਪੁਨਾ-
ਉਣ, ਉਹਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣ

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ ਤਾਇਆ, ਹੀਰ
ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਭੰਗੜੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਾਏ
ਹਾਂ, ਮਿਲਿਆਂ ਦੀ ਰੋਣਕ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ,
ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਫੇਰ ਬੋਲੀ ਲਿਖਵਾਉਣ ਵੇਲੇ ਕਿਉਂ ਮੌਤ
ਪੈਂਦੀ ਸੀ ?

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਮੌਤ ਇਸ ਲਈ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ
ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਕਰਦੇ ਸੀ ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਅਸੀਂ ਓਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ
ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਆਪਣਾ ਡਰ ਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਾਇਆ
ਮਾਂਵਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋਗੀ ਜਿਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਦੇਣ,
ਇਹ ਉਸ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਜਾਣ, ਇਹਨਾਂ
ਦਾ ਭਲਾ ਕੀ ਇਤਬਾਰ ?

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਵੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ
ਹੋਏ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਨਕਰ ਹਾਂ ਕਿ
ਬੋਲੀ ਕਿੰਨੀ ਇਕ ਧਰਮ, ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ
ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਮਿਲਣੇ ਦੇਣ ਦਾ ਕੀ
ਵਾਇਦਾ ? ਗੱਲ ਹੁਣ ਦੀ ਕੌਰ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਇਥੇ
ਤਕ ਅਪੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡਾ ਏਥੇ ਰਹਿਣਾ
ਵੀ ਗਵਾਹਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਡੇ ਸੁਰਿਆਂ ਤੇ
ਧਮਕੀਆਂ ਲਿਖ ਲਿਖਕੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਆਪਣਾ ਘਰ
ਬਾਰ ਛੱਡ ਦਿਓ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿਆਂਗੇ ।
ਕਿਉਂ ਸਾਡਾ ਇਸਾਧਰਤੀ ਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ
ਹੱਕ ਨਹੀਂ ?

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਹੱਕ ਚੰਗਾ ਜੇਕਰ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਕੂਨ ਰਵੇ,
ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਹਿਕੇ ਰਵੇ ।

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ।
ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਫੇਰ ਔਡੀਆਂ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਤਰੇ ਵਲ
ਕਿਉਂ ਦੁਖਦੇ ਹੋ ? ਪੋਹੇ ਸਾਹਬ ਦਾ ਰਾਜ ਤੁਹਾਡੇ
ਕੋਹਿਣ ਤੇ ਆਇਆਂ ਦੇ ।

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਚਾਹੇ ਰਾਜ ਤੁਹਾਡੀਆਂ
ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ । ਭੁੱਤਰੇਪਨ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ
ਹੱਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨਾਈ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬੰਦ
ਕਰ ਦੇਣ, ਦੁਰਜੀ ਪੈਣ ਨਾਂ ਸਿਣ, ਕੋਈ ਬਿੰਦੀ ਨਾ
ਲਾਏ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਨਾਂ ਪਾਏ, ਕੋਈ ਸੁਰਖੀ ਨਾਂ ਲਾਏ ।
ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਚਲਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਵੀ
ਇਸਤਰਾ ਕਰਾਂਗੇ ।

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਤੇ ਫੇਰ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ ਆਂਦਾ
ਰਹੇਗਾ, ਚੀਕਾਂ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋ ?
ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਚੀਕਾਂ ਤੇ ਚੁਨੀ ਲਾਲ ਹਾਲੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ
ਨਿਕਲਣੀਆਂ ਦੇ ।

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਸਾਡੀਆਂ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਿਕਲਣੀਆਂ
ਸਨ, ਉਹ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ, ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰੋ ਜਵਾਨੀ
ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਮਾਰ ਦਿਤਾ, ਹੁਣ ਮਾਰ ਲਓ ਸਾਨੂੰ
ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਜੇ ਇਹੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜੋ ?

ਤਾਇਆ : ਉੱਪ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਡੀ ਇਹੋ ਆਪਸੀ ਨਫਰਤ
ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਲਿਆਈ ਦੇ । ਮੇਰੇ ਭੁਲੇ ਸਾਹਬ
ਜਦੋਂ ਆਏ, ਨਾਲ ਪੁਲਸ ਵੀ ਲਿਆਏ ਨੇ,
ਫੌਜ ਵੀ ਲਿਆਏ ਨੇ ।

ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਤੇ ਨਾਲ ਕੁੱਤੇ ਵੀ ਲਿਆਏ ਨੇ, ਮੇਂ ਡਾਕ
ਬੁਲਾਏ ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਕੁੱਤੇ ਬੱਧੇ ਵੇਖੋ ਨੇ ।

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਸਾਨੂੰ ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨਾਲੋਂ
ਆਪਣੇ ਇਹਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਡਰ ਹੈ ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਹਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ,
ਇਹ ਤਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਚ ਪੁੱਚ ਕਰਕੇ ਘਰ
ਬਲਾਉਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸ ਦੇਣਗੇ, ਰੋਟੀ ਦੇਣਗੇ,
ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਕੁੱਤੇ, ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਣ।
ਪਰ ਚੁਨੀ ਲਾਲ, ਕੁੱਤੇ ਜੇ ਹੁਲਕਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਫੇਰ
ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ।

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ
ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਰਗੀ ਯਾਰੀ ਤਾਂ ਕੋਈ
ਨਿਭਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਮੇਰੇ ਵਲ ਵੇਖੋ, ਘਰ ਵਾਲੇ
ਮੇਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰ ਗਏ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਡੱਬਾ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ
ਰਿਹਾ ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਡੱਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ,
ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਆਹ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਲੇ ਮੇਰੇ, ਬੁਲੀ ਕੁੱਤੇ
ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੁਸ਼ਦੇ ਹੁੰਨੇ ।

ਤਾਇਆ : ਮੇਰੇ ਪੁਤਰੇ ਗੁੱਲ ਹੁਸ਼ੇ ਵਿਚ ਨਾਂ ਪਾਓ,
ਵੇਲਾ ਸਮਝਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਭੁਲੇ ਕਿ
ਐਤਕੀ ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ
ਪੁਲਸ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਡੰਡੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤੇ
ਡੰਡਾ ਜਦੋਂ ਵਰਨ ਲਗਦਾ, ਉਹ ਅਗਾ ਪਿੱਛਾ
ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ।

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਉਹ ਤਾਂ ਤਾਇਆ ਡੰਡਾ ਹੀ ਮਾਰਨਗੇ,
ਇਹ ਤਾਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਕਿਹੜੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ, ਨੇ, ਕੋਈ
ਨਾਂ ਤਾਂ ਡੰਡੇ ।

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਨਾ ਤਾਰੇ ਦਾ ਲੈਣਾ ਹਾਂ, ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ
ਦਾ ਲੈਣਾ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਧਮਕੀ ਲਿਖ ਗਏ ਨੇ ਕਿ ਦੋਸ਼
ਹਜ਼ਾਰ ਵੇਖੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ
ਕਰ ਲਵੋ । ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਵਾਜਬ ਹੈ ।

ਤਾਇਆ : ਕੋਈ ਵਾਜਬ - ਨਹੀਂ, ਕੋਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ
ਵਾਜਬ ਹੈ, ਇਥੇ ਸਭ ਨੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ।

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਇਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਇਥੇ ਸਭ ਨੇ
ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਂਭ ਕਹਿਣੇ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ
ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ।
ਕਿਸਾਨ ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਅਸੀਂ
ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਹੱਲ
ਦਾ ਮੁੱਨਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ, ਇਹ ਹੱਟੀ ਲੜੀ
ਬੰਦੀ ਸਕਦੇ ।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ : ਸ਼ਕਾਇਤ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹੱਲ ਦੇ
ਮੁੱਨੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ
ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਪਰ ਹੱਟੀ ਬਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ
ਚੁਬਾਰੇ ਉਤੇ ਬੁਝਾਰਾ ਪਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਤਾਇਆ : ਪਰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਚੁਨੀ ਲਾਲ ਕਲੇ ਦਾ ਕੀ
ਕਸੂਰ ਹੈ ? ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਿਜ਼ਾਮੀ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ
ਪਿਆ ਚਲਦੇ । ਕਸੂਰ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ
ਲੜਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹਾਂ । ਚੁਨੀ ਲਾਲ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ
ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪਾਏ ਹਨ ਪਰ ਉੱਤੇ ਸ਼ੈਠਿਆਂ ਦੇ
ਮਹਿਲਾਂ ਵਲ ਸਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਹੁਣ
ਗੱਲ 'ਨੂੰ ਵਧਾਓ ਨਾ, ਸਮਾ ਬਹੁਤਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ,
ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੋ । ਮੁਜ਼ੀਬਤ ਆ ਪਈ ਹੈ
ਤੇ ਇਹਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੱਲਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕਰਨਾ
ਹੈ (ਉਦਦਿਆਂ ਹੋਇਆ) ਇਹ ਸਭ ਸਮਝ ਲੈਣ,
ਬਗਾਨਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਬਗਾਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
(ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ
ਇਸ ਦਰਮਿਆਨ ਪਿੱਠ ਭੁਮੀ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ :

ਰਾਜ ਬਗਾਨਿਆਂ ਦਾ ਸਦਾ ਮਾਤਾ
ਸਮਝੀਏ ਆਪਣੇ ਬਿਗਾਨੇ ਦਾ ਫਰਕ ਮੁਆ
ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਬਿਨਾਂ ਇਤਫਾਕ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ
ਰਖੀਏ, ਯਾਦ ਸੋ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਗੱਲ ਮਿਆ
(ਫੇਡ ਆਉਂਦਾ)

ਸ਼੍ਰੀ 2

ਤਾਇਆ ਦੀ ਘਰ ਬੈਠਕ । ਤਾਇਆ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹ
ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜ਼ਿੰਦਰ ਬਾਹਰ ਆਂਦਾ ਹੈ

ਤਾਇਆ : ਜ਼ਿੰਦਰਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਘਰ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰੋ,
ਸਮਾਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ
ਜ਼ਿੰਦਰ : ਬਾਪੂ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਗਿੱਦੇ ਹੋਰ
ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸੀ, ਮੁੰਡੇ ਗਏ, ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ।

ਤਾਇਆ : ਕਾਹਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ?

ਜਿੰਦਰ : ਜੈ ਕੁਝ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਏ, ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਸਾਹਬਾਂ ਨੇ ਸਭ ਪਾਸੇ ਪੁਲਿਸ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਕੀਤੀ ਹੋਈ, ਏ। ਜਿਧਰੋਂ ਵੀ ਲੰਘੇ, ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੇ ਕੇ ਲੰਘੇ। ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਅਸੀਂ ਕੈਦੀ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਫੇਰ ਚੂਨੀ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਹੱਟੀ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਏ। ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਆਪ ਤਾਂ ਵਾਰਦਾਤ ਕਰਕੇ ਏਧਰ ਉਥਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਵੱਖਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਅਗਲਿਆਂ ਥਾਣੇ ਬਿਠਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਛਿੰਦੇ ਤੇ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ?

ਜਿੰਦਰ : ਦੱਸਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਗਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ? ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ।

ਤਾਇਆ : ਉਹਨਾਂ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ, ਨਾਂ ਲੈਣ ਨਾਲ ਫਾਇਦਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ, ਵੇਰ ਹੀ ਵੱਧਣਾ ਏ

ਜਿੰਦਰ : ਨਾਲੇ ਥਾਪੂ ਜੇ ਉਹ ਨਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ, ਸਾਹਬਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਮਿਲਣੀ ਸੀ, ਅੱਗੇ ਹੀ ਉਹ ਕੋਈ ਘੱਟ ਵਧੀਕੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ, ਛਿੰਦਾ ਤਾਂ ਮਹਿੰਦਰ ਵੀ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ। ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਤਾਇਆ : ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸੋਚਿਆ ?

ਜਿੰਦਰ : ਅਸੀਂ ਇਹੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਨਿਬੜੀਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈਏ ਕਿ ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਨੇ। ਆਖਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਨੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜ ਰਹੇ ਨੇ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਹਰਕਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਉਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹੁਣ ਲਈ ਬਹਾਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ।

ਤਾਇਆ : ਕੀ ਉਹ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ ?

ਜਿੰਦਰ : ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪਰਚਾਰ ਵਿਢਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਏ। ਅਸੀਂ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ ਮੁਖੱਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਉਹ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਤਾਰੇ ਹੋਰੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਵੇਂ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਾਈ ਰੱਖਣ

ਤਾਇਆ : ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਵੱਡੇ ਸਾਹਬ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਥੇ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਨੇ

ਜਿੰਦਰ : ਇਹ ਵੀ ਬਾਪੂ ਜੀ, ਸਭ ਕਹਿਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ। ਫੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਰਾ ਹੀ ਏ, ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਵਾਸ ਵਿਚ ਲੈਣ। ਜੋ ਭੀੜ ਪਈ ਏ, ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਇਆ ਏ ਕਿ ਡੰਡੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੰਜ ਸੱਤ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਕੁਝ ਤਾਰੇ ਹੋਰੀ ਮਾਰ ਦੇਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਕੁਝ ਸਾਹਬਾਂ ਦੀ ਪੁਲਸ।

ਤਾਇਆ : ਅੱਜ ਸੱਥ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਸਾਹਬ ਵਾਰ ਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਤਾਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਵਾਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ

ਜਿੰਦਰ : ਅਸੀਂ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਇਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਾਏਆਮਾ ਬਣਾਈਏ ਜਿਥੇ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਦੇਈਏ ਕਿ ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਖੇਡ ਬਾਹਰਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਤੇ ਖੇਡ ਰਹੇ ਨੇ, ਉਹ ਖੇਡ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕਦੀ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸ ਦੇਈਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਪ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੇ ਦੇ ਯੋਗ ਹਾਂ।

ਤਾਇਆ : ਠੀਕ ਰਾਹ ਵੀ ਇਹੋ ਏ। ਹਲਾ ਮੈਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਪੈਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਬੰਨਕ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲੰਘਕੇ ਬਾਹਰ ਆਈ।

ਜਿੰਦਰ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹਾਲੇ ਪੈਣ ਲੱਗਾ, ਇਕ ਪੋਸਟਰ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲਿਖਣਾ ਏ, ਜਿਹੜਾ ਕੱਲ੍ਹ ਪਿੰਡ ਲਗਾ-ਉਣਾ ਏ।

(ਥਾਪੂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੰਦਰ ਬੁਹਾ ਲਗਾਉਂਦਾ ਏ, ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਆਕੇ ਲਿਖਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਬੁਹਾ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਖੜਕਦਾ)

ਜਿੰਦਰ : ਕੋਣ ਏ ?

ਆਵਾਜ਼ : ਆਪ ਹੀ ਹਾਂ, ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹੋ,

ਜਿੰਦਰ : ਨਾਂ ਤਾਂ ਲੈ

ਆਵਾਜ਼ : ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ, ਪਛਾਣ ਲੈ

ਜਿੰਦਰ : (ਉਠਦਿਆਂ ਹੋਇਆ) ਤਾਰਾ

ਆਵਾਜ਼ : ਹਾਂ ਤਾਰਾ

ਜਿੰਦਰ ਉੱਠਕੇ ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਤਾਰਾ ਅੰਦਰ ਆਂਦਾ ਹੈ)

ਜਿੰਦਰ : ਤਾਰਿਆ ਤੇਰਾ ਇਥੇ ਆਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ,

ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਦੇ ਕਿ ਤੇਰਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਗਾਹ ਇਕ ਨਹੀਂ।
ਤਾਰਾ : ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਝਰ ਦੇ ਕਿ ਜੋ ਮੇਰਾ ਇਥੋਂ ਆਉਣ
ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਕਰਨਗੇ ?

ਜਿੰਦਰ : ਤੇਰੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਅੱਗੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਬਚੇ ਹੋਏ
ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਗਾਹ ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਸਾਨੂੰ ਮੌਤ ਵੀ
ਆ ਜਾਏ ਕੋਈ ਰੋਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਐਵੇਂ ਕਿਸੇ
ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਫਸਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਤਾਰਾ : ਬੱਸ ਇਸੇ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲ ਕਰਨ
ਆਇਆਂ ਹਾਂ ਕਿ ਐਵੇਂ ਕਿਸੇ ਉਲਝਣ ਵਿਚ ਨਾ
ਫਸੇ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸੋਚਗਰਸੀਆਂ ਸਾਂਡੇ ਉੱਤੇ ਵਾਲੇ
ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਕੋਈ ਵੀ ਐਕਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦੀ।
ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਦੋਸਤ। ਵਾਕੁਨ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹੜਾ
ਆਇਆ, ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਗਾਹ, ਝਿਚ ਨਾ ਆਉਣ
ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਲੜਾਈ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਮੌਤ ਦੀ
ਲੜਾਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੋਰ
ਗਲਤ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਜਿੰਦਰ : ਕੀ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਮਿਸ਼ਨ ?
ਤਾਰਾ : ਅਸੀਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਚੋਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਣਾ ਹੈ
ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦਾ ਬਲ-ਬਲਿ ਹੋਵੇ।

ਜਿੰਦਰ : ਧਰਮ ਦਾ ਬਲ-ਬਲਿ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ
ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਿਤਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ
ਇਸਨੂੰ ਨਿੱਜ ਤੱਕ-ਸੀਮਤ ਰੱਖੇ, ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ
ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਧਰਮ ਆਧਾਰਤ ਰਾਜ ਬਣਾ-
ਉਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਪਹੀਆ ਪੁੱਠਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ
ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਆਕੇ ਸਾਡੀ ਤੁਹਾਡੀ
ਨਾਲ ਵਿਰੋਧੀ ਏ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੀ ਜਨੂੰਨ ਦੀ
ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ
ਰਹੇ ਹੋ।

ਤਾਰਾ : ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਲੋੜਦਾਰ ਸੁਣਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਜਿੰਦਰ : ਫੇਰ ਕੀ ਕਰਨ ਆਇਆਂ ਏ ? ਧਮਕੀ ਦੇਣ
ਆਇਆ ਏ ? ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤੇਰੀ ਡੱਬ ਵਿਚ ਪਿਸਤੌਲ
ਏ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਵੀ ਸਾਜਦਾ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਮਿਰਨਾ
ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੁਣ ਹੁਣ ਕੀ ਮਿਰਨਾ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਹੈ
ਤਾਰਾ : ਨਿਰੋਹਾ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹੀ
ਜਿੰਦਰ : ਨਹੀਂ, ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤਾਰੇ ਦੋਸਤ
ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਤਾਂ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਨਿੱਲ ਇਸ ਲਈ
ਲੜ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਛੱਪਕ ਕੰਢੇ ਡੱਬ ਨੂੰ ਦੱਸੀ
ਕਿਉਂ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ

ਤਾਰਾ : ਪਾਣੀ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਹੀ ਪੁੱਲਾਂ ਥੱਲਿਓਂ ਲੰਘ ਗਿਆ,

ਜਿੰਦਰ : ਪਰ ਪੁੱਲ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਏ, ਜਿੰਦਗੀ
ਇਕ ਕਿਨਾਰੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਏ।

ਤਾਰਾ : ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰਖਾਂਗੀ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ
ਮੇਰੀ ਮੰਨ ਲੈ, ਕੱਲ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਜਲਸਾ ਤੁਸੀਂ
ਰੱਖਿਆ ਏ, ਉਹ ਨਾ ਕਰੋ

ਜਿੰਦਰ : ਤਾਰਿਆਂ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ,
ਉਹ ਸਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹੱਵੇਰੇ ਵੀ ਏ, ਅਸੀਂ
ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਇਸ ਲਹੂ ਦੀ ਕੋਹਣੀ ਖਤਮ
ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਚੋਗੀ ਜਿੰਦਗੀ ਲਈ
ਸੰਘਰਸ਼-ਕਰਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਤਾਰਾ : ਇਹੋ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਧਾਰਕੇ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅਸੀਂ
ਵੀ ਇਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕੋਣ ਠੀਕ ਏ,
ਕੋਣ ਗਲਤ ਏ, ਇਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਂ ਹੀ
ਦਸੇਗਾ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਾਹਲ ਏ, ਕਿਸ ਵੱਲ ਵੀ
ਖਤਰਾ ਵਧ ਸਕਦਾ ਏ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਨੂੰ ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ
ਆਖੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਏ ਕਿ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ
ਆਕੇ ਰਾਏ ਹੋਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਬਗੈਰ ਜਾਂ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,
ਇਕ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਚੰਗੇ ਭਾਗ
ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ
(ਜਾਣ ਲਈ ਸੁੱਤਦਾ ਹੈ)

ਜਿੰਦਰ : ਤਾਰਿਆਂ ਤੂੰ ਆਖਿਆ ਕੋਣ ਨੀਕ ਏ, ਕੋਣ
ਗਲਤ, ਇਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਂ ਦਸੇਗਾ, ਮੈਨੂੰ
ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਰਹਿੰਗੀ।

(ਤਾਰਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਦਰ ਉਹਦੀ
ਉਹਦੀ ਪਿੱਠ ਵੱਲ ਵੱਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ
ਪਿੱਠ ਭੁੰਮੀ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ)
ਦੱਦਾ-ਦੋਸਤਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ਰਾਹ ਮਿੱਤਾ,
ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਤੈਨੂੰ ਤੋਪ ਮਿੱਤਾ,
ਅੱਗ ਨਫਰਤ ਦੀ ਫੈਲੀ
ਐਸਾ ਦਿੱਤਾ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੋਰਾਪ ਮਿੱਤਾ।
(ਫੌਜ ਆਉਣ)

ਸੀਨ ਤਿੰਨ
ਤਾਰੇ ਦਾ ਘਰ। ਬਾਨੰਦਾਰ ਤੇ ਦੋ ਸਿਪਾਹੀ ਜਨੂੰਨੀ
ਵਾਕੁਨ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਾਰੇ ਦਾ ਬਾਪੂ ਸਟੇਜ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ
ਤੇ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।
ਬਾਪੂ : ਬਾਨੰਦਾਰ ਸਾਰੇ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ?
ਬਾਨੰਦਾਰ : ਕਿਉਂ ਬਾਪੂ, ਤਾਰਾ ਤੇਰਾ ਹੀ ਮੁੰਡਾ ਏ ?
ਬਾਪੂ : ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਹੀ ਮੁੰਡਾ ਏ।
ਬਾਨੰਦਾਰ : ਕਿਥੇ ਏ ਉਹ ?

ਬਾਪੂ : ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਘਰ ਨਹੀਂ
ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਘਰ ਰਹਿੰਦਾ ਏ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਫੇਰ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਥਾਣੇ ਚੱਲ।

ਬਾਪੂ : ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਚੱਲਾਂ ? ਕੀ ਕਸੂਰ ਦੇ ਮੇਰਾ ?

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਕਸੂਰ ਤੇਰਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਾਰਾ ਤੇਰਾ
ਪੁੱਤਰ ਏ।

ਬਾਪੂ : ਪਰ ਮੇਰਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ,
ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਲਵੋ ਉਹਨੇ ਸਾਡੇ
ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜ ਲਏ ਨੇ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਪਰ ਤੇਰੇ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਇਹ ਟੁੱਟਦੇ ਬੋਝੇ ਨੇ
(ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ) ਇਹਦਾ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲਵੋ
ਤੇ ਥਾਣੇ ਜਾ ਬੈਠੋ। ਤਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ, ਤਾ ਬਾਪੂ
ਵੀ ਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਵੀ ਵਾਪਸ ਆ
ਜਾਏਗਾ।

(ਜਿੰਦਰ ਤੇ ਉਹਦੇ ਦੋ ਸਾਥੀ ਆਉਂਦੇ-ਹਨ)

ਜਿੰਦਰ : ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਬੜੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਏ,
ਅਸੀਂ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗੇ।

ਬਾਕੀ ਦੋ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ : ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਤੀ
ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗੇ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਕੌਣ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ?

ਜਿੰਦਰ : ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ,

ਥਾਣੇਦਾਰ : (ਟਿਚਕਰ ਨਾਲ) ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ
ਵਾਲੇ ਹਾਂ।

ਇਕੱਠੇ : ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : (ਟਿਚਕਰ ਨਾਲ) ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ
ਹੋ ?

ਇਕੱਠੇ : ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : (ਰੋਅਬੇ ਨਾਲ) ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਥੇ
ਸੀ, ਜਦੋਂ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ
ਜਾ ਕੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਬੂਹੇ
ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ?

ਜਿੰਦਰ : (ਬੜੇ ਨਰਮੇ ਨਾਲ) ਇਹੋ ਸਵਾਲ ਅਸੀਂ
ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਥੇ
ਸੀ ? ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਚੌਕੀ ਨਾਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ
ਵੀ ਪਹਿਰੇ ਤੇ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਜ਼ੀਪਾਂ
ਨੇ, ਸਟੋਨਾਂ ਨੇ, ਰਫਲਾਂ ਨੇ, ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ
ਕੀ ਏ ? ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਫੜ ਸਕਦੇ,
ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਫੜੀਏ ? ਤੁਸੀਂ ਆਪੋ ਉਸ ਵੇਲੇ
ਮੋਰਚਿਆਂ ਪਿਛੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਬੰਦੀਆਂ ਉਹਲੇ ਲੁਕ
ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਪਿਛੇ ਆ ਕੇ ਸਾਡੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਖੋਲ੍ਹਣ
ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹੋ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਦਸੋ ਤਾਰੇ ਤੇ

ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਕੋਲ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ, ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਸਾਂ ?

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕਹੀਏ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ
ਵੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹੋ ?

ਜਿੰਦਰ : ਇਹੋ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ
ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ, ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ
ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਨਿਬੜਦੇ ?

(ਤਾਇਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ)

ਬਾਪੂ : ਹਾਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ
ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਨਿਬੜਦੇ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਰਗੜਦੇ ਹੋ ?

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਬਾਪੂ ਜੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਤੁਹਾਡਾ
ਵੀ ਏ।

ਜਿੰਦਰ : ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਜਿੰਨਾ
ਸਾਡਾ ਏ, ਉਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਏ। ਅਸਲ ਵਿਚ
ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਏ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਹਦਾ
ਕੋਈ ਬਾਇਬਲ ਹੱਲ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਹੱਲ ਕਿਥੇ
ਏ ? ਬਸ ਬੰਦੂਕਾਂ ਹੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੇ, ਏਧਰ ਵੀ ਤੇ
ਉਧਰ ਵੀ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਹੀ ਪਿੰਡ
ਵਿਚ ਬੜਾ ਖਿਚਾਅ ਵਧਿਆ, ਹੋਇਆ ਏ, ਮੇਰੀ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ
ਰੋਕ ਦੇਵੋ, ਸਾਨੂੰ ਡਾਕੂ ਬੰਗਲੇ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਆਪ
ਜਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇਵੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਨਾਲ
ਚਲ ਸਕੋ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਏ, ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ
ਸਮਝਦੇ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਸਾਹਿਬ
ਨੇ ਬੋਲੀ ਸਿਖ ਲਈ ਏ।

(ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਬਾਹਰ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿੱਠ
ਭੁਮੀ ਤੇ ਬੋਲ ਉੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)

ਹਾਹਾ : ਹੱਕ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਗੱਲ ਆਖੀ, ਢਿੱਲਾ ਪੈ ਗਿਆ
ਥਾਣੇਦਾਰ ਮੀਆਂ। ਕਰਨ ਗੱਲ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਜਿੱਧੀ, ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਜਾ ਸਰਕਾਰ ਮੀਆਂ।

ਸੀਨ ਚਾਰ

ਮੰਚ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਡਾਇਗ ਨਲੀ ਚਲਦੇ ਹੋਏ
ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਂਦੇ
ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ : ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼।
ਧੱਕਾ ਸ਼ਾਹੀ ਮੁਰਦਾਬਾਦ ?

(ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਂਅਰੇ ਲਗਦੇ
ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)

ਜਿੰਦਰ : ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਏ।

ਸਾਹਬ : ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ, ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੋ ।

ਜਿੰਦਰ : ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਆਤੰਕਵਾਦ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਹਬ : ਹਾਂ ਉਨਕੀ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਕੇ ਬਗ਼ੈਰ ਹਮ ਕੈਸੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਂਗੇ ?

ਜਿੰਦਰ : ਪਰ ਲੋਕ ਸਹਿਯੋਗ ਤਾਂ ਹੀ ਦੇਣਗੇ, ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਹੋ ।

ਸਾਹਬ : ਹਮ ਤੋਂ ਬਰਾਬਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਹਮ, ਹਮਾਰੀ ਪੁਲੀਸ, ਆਪ ਕੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ । ਹਮ ਨੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਸੇ ਆਤੰਕਵਾਦ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਧਰਤੀ ਪਰ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਹੈ । 134 ਏ ਕਲਾਸ ਹੈ, 406 ਬੀ ਕਲਾਸ ਹੈ, 786 ਸੀ ਕਲਾਸ ਹੈ ।

ਤਾਇਆ : ਸਾਹਬ ਜੀ ਇਹ ਹਿਸਾਬ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖੋ, ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ 134 ਨੇ ਕਿ 234, 406 ਨੇ ਜਾਂ 806 ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਹਿਣ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਲੀਸ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ ਲੜ ਰਹੀ ।

ਜਿੰਦਰ : ਉਹ ਆਤੰਕਵਾਦ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ, ਸਾਡੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਸਾਹਬ : ਕੋਈ ਖਾਸ ਇਗਜ਼ਾਮਪਲ ਹੈ ਤੋਂ ਬਤਾਓ ।

ਤਾਇਆ : ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਲੀਸ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗਈ, ਉਸਦੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਪਕੜਣ, ਉਹਦਾ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ।

ਸਾਹਬ : ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਇਕ ਖਤਰਨਾਕ ਆਤੰਕਵਾਦੀ ਹੈ, ਯੋਗ ਕਾਰਵਾਈ ਉਸਕੇ ਪਕੜਨੇ ਕੇ ਲੀਏ, ਕੀ ਹੈ । ਉਸ ਕੇ ਬਾਪ ਕੋ ਬਾਣੇ ਬਿਠਾਏਗਾ, ਤਭੀ ਵੇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋ ਪੁਲੀਸ ਕੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰੇਗਾ ।

ਜਿੰਦਰ : ਸਾਹਬ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕਿਸ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਕੋਈ ਮੁਜਰਮ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ਤਾਂ ਪੁਲਸ ਉਹਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਾਣੇ ਲੈ ਜਾਵੇ ।

ਸਾਹਬ : ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਬਾਤ ਵਿਧਾਨ ਮੇਂ ਲਿਖੀ ਹੋ ।

ਜਿੰਦਰ : ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਤਾਥਿਕ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਪੁਲਸ ਦਾ ਹੈ,

ਸਾਹਬ : ਹਮ ਯੋਗ ਕੈਸੇ ਮਾਨ ਸਕਤਾ ਹੈ ? ਆਖਰ

ਹਮਾਰੇ ਭੀ ਕੋਈ ਫਰਜ਼ ਹੈ । ਹਮਨੇ ਤੁਮਾਰੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਆਪ ਨੇ ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਕੋ ਆਤੰਕਵਾਦੀਓਂ ਸੇ ਬਚਾਣਾ ਹੈ । ਤੁਮ ਹੀ ਬਤਾਓ, ਹਮ ਕਿਆ ਕਰੇ ?

ਜਿੰਦਰ : ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਹਲ ਲੱਭਣ ।

ਤਾਇਆ : ਸਾਹਬ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨਮਾਲ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਨਾ ਹਰ ਇਕ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ । ਚੂਨੀ ਲਾਲ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿਲਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਜਮਹੂਰੀ ਹੱਕ ਖੋਹ ਲਵੇ । ਪੁਲਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗ਼ੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕਣ, ਸਾਹਬ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਵੋ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲਵੋ, ਉਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਜੋ ਆਤੰਕਵਾਦ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਸਾਹਬ : ਹਮ ਸਭ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲੀਏ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਮਗਰ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਪਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੇ ।

ਤਾਇਆ : ਸ਼ਾਂਤੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋਏਗੀ, ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਣ ਲਈ ਕੁਝ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਹਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ।

ਸਾਹਬ : ਹਮ ਚਾਹੁੰਗੇ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋ, ਹਮ ਅਪਣੀ ਪੁਲੀਸ ਕੋ ਰਿਦੈਤ ਕਰੇਂਗੇ ਕਿ ਕਿ ਕਿਸੀ ਕੇ ਸਾਥ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਨਾ ਹੋ । ਤੁਮ ਘਰ ਪਰ ਆਰਾਮ ਸੇ ਬੈਠੋ, ਸਭ ਨੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।

(ਲੋਕ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ਸਾਹਬ ਏਧਰ ਉੱਧਰ ਟਹਿਲਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਬਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ)

ਸਾਹਬ—ਦੇਖੋ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਤੁਮ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਟੈਕਟ-ਫੁਲੀ ਹੋਂਡਲ ਕਰੋ, ਹਮ ਰੀਜਲਟ ਚਾਹਤਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਬੋਲਤੇ ਹੈਂ ਤੋਂ ਬੋਲਨੇ ਦੇ । ਤੁਮ ਆਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਰੀ ਰਖੋ (ਫੁਕਵਾ) ਹਮ ਸੇ ਜਵਾਬ ਮਾਂਗਤੇ ਬੇ । ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਮ ਹਰ ਇਕ ਭੁੱਕਤੇ ਹੁੰਦੇ ਕੁੱਤੇ ਕੇ ਸਵਾਲੋਂ ਕਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਂ ।

(ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)

ਪਿੱਠ ਭੁਮੀ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ : ਹਾਹਾ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਸੋਚ ਇਕੋ,

ਬਿਨਾਂ ਡੰਡੇ ਨਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਮੀਆਂ।
ਪਰ ਲੋਕ-ਹਿੰਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਨੇ ਅੰਦਰ,
ਆਉਂਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨੇ ਬਾਜ਼ ਮੀਆਂ।

ਸੀਨ-5

ਲੋਕ ਸੱਥ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲ
ਨਾਲ ਤਾਲ-ਵਿਚ ਹੇਠਲੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗੇ ਰਹੇ ਹਨ।
ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਬੰਦ ਹੈ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਪਿੰਡ ਦਾ
ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਹੈ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ? ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਹੜੇ
ਉੱਜੜ ਗਏ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਖੇਡੇ ਉੱਜੜ ਗਏ,
ਗਏ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ? ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੇਤ ਉਜੜ ਗਏ,
ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਘਰ ਉਜੜ ਗਏ, ਸਾਹਬਾਂ
ਨੂੰ ਕੀ? (ਚਿਤਰਨ ਲਈ ਵਿਚ) ਬਿਜਲੀ ਬੰਦ ਹੈ,
ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਹੈ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ?
ਖੇਤ ਉਜੜ ਗਏ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ? ਪਿੰਡ ਉੱਜੜ ਗਏ,
ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ? ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ
ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਲੋਅ ਵਿਚ ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ,
ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ?
ਤਾਇਆ : ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਕੀ? ਇਹ ਫੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ
ਧਰਤੀ ਉੱਜੜ ਜਾਏ, ਸਾਹਬਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ
ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਵਸਤੀ ਹੈ, ਲੋਕ
ਅਸੀਂ ਚੁੱਪ ਦਰਸਕ ਬਣਕੇ ਸਭਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ।
ਸੁਨੋ, ਇਸ ਸੁਆਹੀ ਚਲਾਤ ਵਿਚ ਦਖਲ-
ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨੀ ਪਏਗੀ, ਸੱਚ ਨੂੰ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ
ਪਏਗਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁੱਚ ਬੋਲਿਆ ਹੈ।
ਸੱਥ ਵਿਚੋਂ ਇਕ : ਕੀ ਉਹ ਆਉਣਗੇ?
ਦੂਜਾ : ਆਉਣਗੇ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ
ਕੋਈ ਨੁਕਰਾਂ ਸਕਦੇ।

(ਭੀੜ ਵਿਚੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖੁਸ਼ ਮੁਸ਼ਰ ਹੋ ਰਹੀ
ਹੈ। 'ਤਾਰਾ' ਨੂੰ ਆਇਆ ਤਾਰਾ, ਭਲਾ ਕੀ ਹੋਈ
ਪਰਵਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਦਿਕ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ
ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤਾਰਾ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਆਇਆ
ਹੈ ਤਾਂ ਭੀੜ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਇਕ ਵਲ ਵਧੀ ਵਾਰੀ
ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਭੀੜ ਜਿਹਾ
ਖਿਸਕਣ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਤਾਇਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ
ਨਾਲ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਰਾ ਤਾਇਆ ਦੇ
ਗੱਡੀ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਇਆ ਉਹਨੂੰ ਮੰਦਿਆ
ਤੇ ਫੜਕੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਤਾਇਆ : ਤਾਰਿਆਂ ਪੁੱਤ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ
ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਲਾਜ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਇਹ
ਵੀ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਤੂੰ ਪੰਚੇਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ
ਇਥੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਹੱਕ

ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ
ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ।

ਤਾਰਾ : ਠੀਕ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਤੇ ਕੋਈ ਅੰਸਾ ਨਾਹਰਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ, ਜੇ
ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤਾਰਾ : ਠੀਕ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ
ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਬੜੇ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਅੱਜ
ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਲਾਂ
ਵਿਚ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਗਿਆ
ਏ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।
ਪਵਿੱਤਰ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਬੇਪੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਫੇਰੀ
ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਜੋ ਉਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬਾਹਰ
ਰਹਿੰਦੇ, ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦੀਆਂ ਵੀ ਮੁਸੀਬਤਾਂ
ਝਲਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਧਰਤੀ
ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਭਰ
ਅਤੇ ਸਹਿਮ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ ਪੂਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।
ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡਕੇ, ਸਾਡਾ
ਪਿਆਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਇਕ ਧਿਰ ਤੇ ਇਲਾਜਮ
ਦੀ ਉਗਲ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਧਿਰ ਦੂਜੀ ਧਿਰ
ਤੇ ਉਗਲ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ
ਆਪਸੀ ਦੁਫੇੜ ਮੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਇਤਫਾਕ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹੀ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਤਰੱਕੀ ਇਕ
ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾ ਮੋੜਦੀ ਹੈ।
ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਖੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ, ਹੁਣੇ ਨਾਅਰੇ ਲੱਗੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਾਡੀਆਂ
ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਬਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ।
ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਰਜਿਸਤਮਾ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਤੇ ਉਹ
ਕਾਰਨ ਵੀ ਖਤਮ ਕਰਨੇ ਪਏਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹਨਾਂ
ਲਗਾਕੇ ਇਹ ਰਾਜ ਇਥੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਤਾਰਿਆਂ
ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਰਿਹਾ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇਰੇ
ਸਮਝਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ।

ਤਾਰਾ : ਮੈਂ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ?
ਕੀ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਦੇਵਾਂ? ਕੀ ਮੈਂ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁੱਢਲਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ
ਜੋ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕੋਹਾਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣ, ਕਿਸੇ ਪੁਲ
ਤੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਦੱਸਕੇ ਮੇਰੀ ਲਾਸ਼ ਕੁੱਤਿਆਂ ਅੱਗੇ
ਪਾ ਦੇਣ।

ਤਾਇਆ : ਇਹਦੇ ਸਾਰੇ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਵੀ ਸੱਚ-ਸਕਦੇ
ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹਵਾਂਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਗੋਡੇ ਟੇਕੇ
ਜਾਂ ਜਲੀਲ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਡੀ ਇਕ

ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਤਾਰਾ : ਦਸੋ

ਤਾਇਆ : ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਮਾਰ ਧਾੜ ਛੱਡਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਤਾਰਾ : ਮੈਂ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ :

ਤਾਇਆ : ਸ਼ੱਕ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਏਂ, ਜਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਏਂ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦੇ ਪਰ ਇਹ ਮਾਰ ਧਾੜ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਦਮ ਬੰਦ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।

ਤਾਰਾ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਗਰੰਟੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਈਏ ਸਾਨੂੰ ਇਥੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਸਾਡੀਆਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੁੰਗਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਤਾਇਆ : ਅਸੀਂ ਇਹ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੌਣ ਹਾਂ ? ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਮੰਨੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਅੰਜੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਕਿ ਇਥੇ ਸਾਰੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਨਾਲ ਰਹੀਏ।

ਗਿਆਨੀ : ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਰੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਹੁਕਮਾਰ ਸੁੱਟਕੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਵੇਗੀ।

ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਤੂੰ ਗਿਆਨੀ ਰਹਿਣ ਦੇ, ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਕੌਣ ਸੁਣਦਾ ਸੀ, ਤੇਰੀ ਡੋਰ ਤਾਂ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਖਿਚਦੇ ਸਨ।

ਤਾਰਾ : ਤੂੰ ਜਦੋਂ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਏਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਆਏ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਉਸ ਏਲਾਨ ਦਾ ?

ਗਿਆਨੀ : ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਦਾ, ਇਥੇ ਮਾਰ ਧਾੜ ਬੰਦ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਗਲਿਆਂ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਸਾਂ।

ਤਾਰਾ : ਇਹ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਕਹਿਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ, ਜੋ ਤੂੰ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਨਾ ?

ਤਾਇਆ : ਠੀਕ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ਤਾਰਾ, ਜੇ ਗਿਆਨੀ ਤਕੜਾ ਹੋ ਕੇ ਖਲੋਂਦਾ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਤਕੜਾ ਹੋ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਖਲੋਂਦਾ ? ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਪਿਆਰੀ ਸੀ। ਅਗਲਿਆਂ ਤੀਖਾ ਮਿੱਥ ਕੇ ਸਾਡੀ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾ ਕੀਤੀ।

ਗਿਆਨੀ ਫੋਕੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਮਾਰਦਾ ਖਾਂ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਲੱਤ, ਅਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਅਣਖ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਇਥੇ ਵਸਦੇ ਨੇ।

ਗਿਆਨੀ : ਤੂੰ ਬਹਿ ਜਾ ਵੱਡੀ ਅਣਖ ਵਾਲਾ, ਮੈਰਾ ਬੁਲਿਆ ਨਹੀਂ।

ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਬਹਿ ਕਿਉਂ ਜਾਵਾਂ, ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਕੌੜੀ ਲੱਗਦੀ ਏ, ਦੁਨੀਆ ਜਾਣਦੀ ਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਚਿੱਚੜ ਵਾਂਗ ਚੰਮੜੇ ਰਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੱਢੇ ਸਮੇਟਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਅਗਲਿਆਂ ਵੀ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਵਰਤਨਾ ਸੀ ਵਰਤ ਲਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਢੂੰਗੇ ਤੇ ਮਾਰੀ ਲੱਤ, ਹੁਣ ਹੱਥ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਪਿਆ ਵੇਖਦੇ (ਗਿਆਨੀ ਘੂਰਦਾ ਹੈ) ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਘੂਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਾ ਡਰਾ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਆਹੋ।

ਤਾਇਆ : ਹਲਾ ਆਲਾ ਜਿਆਂ ਬਹਿਜਾ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਤੈਨੂੰ, ਹਾਂ ਤਾਰੇ ਦਸ ਤੇਰਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਏ ?

ਤਾਰਾ : ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਾਹਰੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਸਾਫ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਚੂਨੀ ਸ਼ਾਹ ਹੋਰਾਂ ਇਥੇ ਰਹਿਣਾ ਏ, ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਬਣਕੇ ਰਹਿਣ।

ਤਾਇਆ : ਇਹ ਗੱਲ ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਰਹਿਣ ਦੇ। ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਧਮਕੀ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਕੋਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹੇ।

ਚੂਨੀ ਲਾਲ : ਜੇ ਤਾਰੇ ਹੋਰੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਾਹਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਬਾਹਰਾ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਰ ਸਾਂਝੇ ਕੰਮ ਲਈ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ।

ਤਾਇਆ : ਚੂਨੀ ਲਾਲਾ, ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ, ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਗਲਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ। ਨਵਰਤ ਨਾਲ ਹੀ ਅਗੇਂ ਨਵਰਤ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਲਿਆ ਏ। ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਏ।

ਆਲਾ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਕੁਝ ਜੀਪਾ ਏਧਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਨੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਪੁਲਸ ਏ।

ਤਾਇਆ : ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤਾਰਿਆਂ ਤੁਸੀਂ ਏਧਰੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੋਂ ਜਾਓ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪੋ ਗੱਲ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

(ਤਾਰੇ ਹੋਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਨੇਦਾਰ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਆਂਦੇ ਹਨ)

ਬਾਨੇਦਾਰ : ਕੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤਿਵਾਦੀ ਇਥੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਤਾਇਆ : ਹਾਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ।

ਬਾਨੇਦਾਰ : ਕਿਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ?

ਤਾਇਆ : ਜਿਧਰੋਂ ਆਇਆ ਸੀ।

ਬਾਨੇਦਾਰ : ਤੁਸੀਂ ਪਕੜਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

ਤਾਇਆ : ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਪਕੜਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ।

ਥਾਨੇਦਾਰ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਤੇ
'ਇਕ ਲੱਖ ਦਾਇਨਾਮਿਏ'।

ਤਾਇਆ : ਅਸੀਂ ਇਹ ਦਿਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ,
'ਅਸੀਂ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਥਾਨੇਦਾਰ : ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ
'ਪੰਨਾ' ਚਿਤਾਉਂਦੇ।

ਤਾਇਆ : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਮਝ ਲਵੋ।

ਥਾਨੇਦਾਰ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਗਿਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤਾਇਆ : ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਥਾਨੇਦਾਰ : ਚੁਨੀ ਲਾਲ ਤੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਵਾ।

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂ,
ਮੈਂ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ।

ਥਾਨੇਦਾਰ : ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਤੇਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤੇਰਾ
ਕੁਰਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਤੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦੀ
ਪੱਕੀ ਦਿਤੀ ਸੀ।

ਚੁਨੀ ਲਾਲ : ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ
ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਮੰਗੇ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਕਿੰਨਾ ਦੁੱਖ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਪੱਰਤੀ ਤੇ
ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਰੇ। ਗਿਰਫਤਾਰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ
ਮੈਨੂੰ ਸਾਕਿਆ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਰੋ (ਹੱਥ ਝਟਕੇ
ਲਾਲ ਉੱਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ)।

ਤਾਇਆ : ਕੌਣ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲਗਾਉ।

(ਵਾਹੀ : ਵਾਹੀ : ਹੱਥ ਉੱਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹੱਥਕੜੀਆਂ
ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮੁਦਰਾ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਚੇਲਿੰਗ ਦੇਣ
ਦੀਆਂ ਮੁਦਰਾ ਵਿਚ ਹਨ। ਥਾਨੇਦਾਰ : ਘਬਰਾਦਾ
ਹੈ, ਸਾਹਬ ਆਇਆ ਹੈ।)

ਸਾਹਬ : ਕਿਉਂ ਪੱਕੜ ਗਿਆ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ?

ਥਾਨੇਦਾਰ : ਸਾਹਬ, ਇਥੇ ਕਾਂਹਰ, ਫ਼ਿਅਕਤੀ, ਤਾਰਾ,
ਬਣ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਤਾਇਆ : ਨਹੀਂ ਥਾਨੇਦਾਰ ਸਾਹਬ, ਇਹੋ ਤੁਹਾਡੀ
ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਕੋਈ ਤਾਰਾ
ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਇਹ ਵੀ
ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪੱਰਤੀ ਤੇ ਰਾਜ ਅਸੀਂ ਆਪ
ਕਰਾਂਗੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਜ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।

(ਸ਼ੁੱਧ ਮੁਸਾ ਜੋਸ਼ ਵਾਲੀ ਮੁਦਰਾ ਵਿਚ ਫਰੀਜ
ਹੁੰਦੇ ਹਨ।)

ਪਿੱਠ ਭੁਮੀ ਦੇ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ :

ਜਾਗ ਪਏ ਪਰਤੀ ਦੇ ਪੁੱਤ ਸਾਰੇ,

ਸਾਂਝ ਨਵੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਈਆਂ ਨੇ,

ਰਾਜ ਆਪਣੀ ਪਰਤੀ ਤੇ ਹੈ, ਆਪ ਕਰਨਾ,

ਆਸਾਂ ਨਵੀਆਂ ਉਹਨੇ ਲਾਈਆਂ ਨੇ।

(ਗੀਤ ਦੀ ਲੈਅ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਸਮਾਪਤ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ।)

ਕਹਾਣੀ

ਲਾਮ

ਸ਼ਿਤਰੂ ਸੋਨ ਮੀਤ

ਅੱਜ ਕੌਲ ਦੇ ਬਲਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਗਿਆ ਪੰਜਵਾਂ ਦਿਨ ਸੀ। ਨਾ ਕੋਈ ਸੁੱਖ
ਸੁਨੇਹਾ ਨਾ ਮੁਬਰ ਸਾਰ। ਉਡੀਕ ਉਡੀਕ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ
ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੱਕ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਦੁੱਖੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ
ਤਸਵੀਰਾਂ ਅੱਗੇ ਮੱਥੇ ਰਗੜਦੀ, ਟਲੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦੀ,
ਪੀੜਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮਾਲਾ
ਦੇ ਮਣਕੇ ਫਰਦੀ ਫਰਦੀ ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ
ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਖਿੱਝ ਖਿੱਝ ਪੈਂਦੀ
ਉਸ ਚੰਦਰੀ ਦੀ ਜਿੰਦ ਨੇ ਹੀ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਚੁਰਾਸੀ
ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ
ਸੀ ਆ ਕਹੀ ਜਾਏ ਪੰਡਤ ਦੇ ਉਪਾਅ, ਸੰਸਕਰਤੀ
ਦੇ ਤਬੀਤ, ਆਥਨ ਉਗਨ ਦੇ ਪਾਨ ਪੀਰ
ਫਕੀਰਾਂ, ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁੱਖ ਰਾਸ
ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀਆ ਰਹੀਆਂ। ਕੌਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਏ।
ਇਕ ਵਾਰ ਸੁੱਖ ਸਾਂਦ ਨਾਲ ਘਰ ਆ ਜਾਵੇ ਮੁੜ ਕਦੇ
ਉਹ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਬਦਲੀ ਕੈਸਲ ਕਰਾਉਣ ਲਈ
ਨਹੀਂ ਘਲੰਗੀ।

ਕਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਸਵੇਰੇ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਘਰੋਂ
ਨਿਕਲਿਆ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰੇ ਮੁੜੇਗਾ ਵੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ?
ਕੀ ਪਤੈ ਕਿਸ ਮੱਝ ਤੇ ਬੱਸ ਰੋਕ ਲਈ ਜਾਵੇ ? ਮਨ
ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬਾਲ
ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੇਖਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਹੱਥੀ ਲੱਭ
ਲਈ ਜਾਵੇ। ਕੀ ਪਤੈ ਕਿਸ ਪੁਲ ਤੇ ਸੀ ਆਪ ਪੀ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੁਕਨ ਦਾ ਬਿਸ਼ਾਰਾ ਕਰੇ ? ਉਹ ਘੱਟ ਬਰਕਾ
ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣ ਦੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ
ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ
ਨਾ 'ਬੰਢਨਾਮ' ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਵਾ ਬਹੁ।

ਇਸੇ ਮਾਨਸਿਯਤਾ ਦੀ ਸਿਕਾਰ ਚੁਨੀ ਬੰਦੇ ਬਣੇ
ਦੇਹਲੀਆਂ 'ਚ ਆ ਖਲੋਂਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ
ਕੋਸਨ ਲੱਗਦੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਪਿਉ ਵਰਗੇ ਵੀਰੇ ਨੂੰ ਕੁਝ
ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਨਵਾ ਉਸ ਕਲਾਹੀ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ
ਫੁੱਟਣਾ ਹੈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਫੇਰ ਮਹੀਨਿਆਂ
ਦੀ ਬੱਝੀ ਦੇ ਫਾਸ ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਉਥੇ ਨੂੰ ਕਰਨ ਤਾਰਨ
ਡਿਉਣੀ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ।
ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਸਤਿੰਦਰ ਦਾ ਸਿਵਾ ਵੀ ਠੰਡਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਹੋਇਆ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਸਿਵਾ ਬਲ ਉਠਿਆ ਫੇਰ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਉਸਦਾ, ਉਸਦੀ ਦੁੱਧ ਢੰਘਦੀ ਬੱਚੀ ਦਾ, ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਬਲਦੇਵ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਸਤਿੰਦਰ ਦੇ ਮੰਤਰਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੇਸਦਾ ਰਸਦਾ ਘਰ ਖੋਲ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੁੱਢੇ ਸੌਰਥਾ ਕਰਵਿਯੂ ਵਿਚ ਦਮ ਤੌੜ ਗਿਆ। ਨਿੱਤ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਜੇਠ ਘਰ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਲਾ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਉਸ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਦਿੱਡਾ ਭਰਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਵਿਧਵਾ ਭਰਜਾਈ ਅਤੇ ਬੱਚੀ ਦਾ ਭਾਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਢੋਏ। ਹੱਥ 'ਚ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਚੈੱਕ ਅਤੇ ਕੁੱਛ 'ਚ ਬੱਚੀ ਚੁੱਕੇ ਉਹ ਬਲਦੇਵ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਨਾ ਖੜਕਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾਂਦੀ? ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਝ ਦੇ ਕੀਰਨਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਰਾਖਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਕਾਲਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਕਿਧਰੇ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਵੀ ਵਲੈਂਦਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਲੱਗਣ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

ਸਰੋਜ ਨੂੰ ਬਲਦੇਵ ਦੀ ਗੈਰ, ਹਾਜ਼ਰੀ, ਚੁੱਫ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਭਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂਆਂ ਵਰਗੇ ਦੋਸਤ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਪਹਿਚਾਣ ਸੀ। ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੋਲ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਾ ਸੀ ਜੋ ਚਾਹੇ ਹੱਥ ਫੜਕੇ ਲਿਖਾ ਲਿਆਵੇ। ਫੇਰ ਬਲਦੇਵ ਕਿਹੜਾ ਭੀ ਸੀ ਲਗਿਆ। ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਅਧਿਆਪਕ ਹੈ। ਡੀ. ਈ. ਓ. ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜਿਹੀ ਪੁੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸੀ ਕਿ ਸੁਰਜੀਤ ਵਲੋਂ ਕਹਾਏ ਤਿੰਨ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦਾ ਵੀ ਉਸਦੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਅੱਗੋਂ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੀ, ਕੁਝ ਲਾ ਰੱਖਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ। "ਕੀ ਪੜ੍ਹੇ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੁੱਖ ਕਹਿਣਾ ਗਿਲਾ ਹੋਵੇ" ਸੋਚ ਕੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਬੜ੍ਹੀ ਮੰਨੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ। ਸੁਰਜੀਤ ਕੋਂ ਨਾਲੋਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕਿਹੜਾ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਲਗਾਏ ਦੇਵੇ ਜੋ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੁਰਬਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚਾ। ਇਕ ਲੋੜੀਂਦੀ ਦਿੱਲੀ ਦੂਜੀ ਪਟਿਆਲੇ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਦੇ ਇਕੱਠੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਰੋਲਾ, ਕੁਝ ਪਿੱਛੇ ਰਹੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅੰਤਰਵਾਦੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਮਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪੁੱਝਣ ਅਤੇ ਚੋਰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ।

ਉਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ, ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਵਾਪਸ ਮੁੜਦੇ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆ ਵੜਦੇ। ਇਸੇ ਲੂਕਨ ਮਿਰੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਚੱਕਰ ਲੱਗ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੁੜਨਗੇ ਭਾਵੇਂ ਵੀਹ ਦਿਨ ਬੈਠਣਾ ਪਵੇ। ਸਰੋਜ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲੀ ਵਾਂਗ ਘਰ ਵੜਦੇ। ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਰੋਕੜ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਹੈ ਬੁੱਢੀ ਬੈਠੇ ਖਾਈ ਜਾਣਗੇ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆਂ ਸੀ ਉਸ ਕੋਲ।

ਬਲਦੇਵ ਦੀ ਕਾਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਘਰ ਅੱਗੋਂ ਆ ਕੇ ਬਰੇਕ ਮਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਸਰੋਜ ਪਾਸੋਂ ਭੱਜ ਦੌੜ ਮੱਥੇ ਗਈ। ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਸੁਣਨ ਲਈ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਚਬੂਤਰ ਤੋਂ ਆ ਖੜੇਤਾ।

ਪਰ ਸਿਰ ਸੁੱਟੀ ਬਲਦੇਵ ਜਦੋਂ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਵੜਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਰਾਂ 'ਤੇ ਪਲਿਤਨ ਝੁੱਗਈ। ਬਲਦੇਵ ਦੇ ਬੱਥਰਾ ਬਣੇ ਵਾਲ, ਛੋਟੀ ਛੋਟੀ ਦਮਾੜੀ ਵਿਚ ਚਮਕਦੇ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਝਿਣਕੇ, ਕਾਲੂਰਾਂ 'ਤੇ ਜੰਮੀ ਮੈਲ ਅਤੇ ਮੱਥੇ ਦੀਆਂ ਤਿਉੜੀਆਂ ਦੇਖਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੂੰਹ ਲਟਕਾਈ-ਚੋਨੀ ਪਾਣੀ ਧਾਣੀ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੀ। ਸਰੋਜ ਕੁਰ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਟਰੱਕ ਪੈਟ੍ਰੋਲੀਂ ਵਰੋਲਨ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਰ, ਵਾਰ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਰਸੋਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਸ਼ਾਮ-ਤੱਕ ਆਰਡਰ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਮੁੜ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਜਾਇਦਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਝਲ ਦੀ ਸਬਰ ਮਿਲਣੀ ਸੀ ਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਕਾਰ ਲਈ ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੇ ਭੋਗ ਪੈਣ ਦੀ ਸੁਰ-ਵੱਗੀ-ਤੇ ਉਹ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਭਰਕੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਏ।

ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਵਾਂ ਦਿਨ ਸੀ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਟਿਕਿਆ। ਹਨੁਮਨ ਚੀਤਪੁਛ ਵਾਂਗ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਵੇਖਦਾ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਚੇਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਸ਼ੇਖਰ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਮੁੜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਚਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਰਜੀਤ, ਹੋਟਲ ਦਾ ਪੱਕਾ ਗਾਰਬ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਸੋਝੀ ਬੁਝਤੀ ਗਿਆਇਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਉਧਾਰ ਵੀ।

ਹੁਣ ਕਾਰ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਗਨਾ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਬੰਦੇ ਨੇ ਉਹੋ ਕਮਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਹੋ ਖਾਣਾ।

ਸੱਤ ਅੱਠ ਸੌ ਤੋਂ ਵਧਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਕੇ ਸਰੋਜ ਨੇ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸੀ। ਬੈਂਕ ਦੀ ਕਾਪੀ 'ਚ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਬਚਦੇ ਸਨ। ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਦੁੱਧ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅਡਵਾਂਸ ਫੜਕੇ ਉਸਨੇ ਘਰ ਦਾ ਖਰਚ ਚਲਾਇਆ। ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸਨ। ਵਾਰ ਵਾਰ ਕਿਥੋਂ ਦੇਣ।

ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਬੈਠਾ ਦੇਖਕੇ ਮਾਂ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ। ਹਲਾਤ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਹ ਸੁਰਜੀਤ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠੀ।

“ਕਿਉਂ ਪੁੱਤ ਫੇਰ ਮਿਲਿਆ ਨੀ ਵਜ਼ੀਰ? ਕੀ ਬਣਿਆ ਬਦਲੀ ਦਾ? ਔਤਰਾ ਅਫ਼ਸਰ ਇਹੋ ਜਾ ਮਗਰ ਪਿਆ ਪੁੱਠੇ ਦਿਨ ਆ ਗਏ ਸਾਂਡੇ...”

ਸੋਫ਼ੇ ਨਾਲ ਢਾਸਨਾ ਲਾਈ ਅਤੇ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਮੋਜ਼ ਤੇ ਸਜਾਈ ਉਂਘ ਰਿਹਾ ਸੁਰਜੀਤ ਬੁੱਢੀ ਦੇ ਬੋਲ ਸੁਣਕੇ ਤੁਬਕਿਆ।

“ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਮਾਂ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਮੈਂ ਬੈਠਾ ਬਲਦੇਵ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਵੀ ਮੰਤਰੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹਿੱਕ 'ਚ ਗੋਡਾ ਦੇ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਾਉਂ...।”

ਬੁੱਢੀ ਦੀਆਂ ਅਦਰ ਧਸੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਨਮੀ ਦੇਖਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਵੀ ਗੱਚ ਭਰ ਆਇਆ। ਆਪਣੀ ਲੰਮੀ ਦਾੜ੍ਹੀ 'ਚ ਹੱਥ ਫੇਰਕੇ ਅਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਤਾਅ ਦੇ ਕੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਬੁੱਢੀ ਦੇ ਹੌਂਸਲੇ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਗੜ੍ਹਕਿਆ:

“ਮੈਂ ਉਸ ਬੇਈਮਾਨ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਵੀ ਝੋਟੀਆਂ ਚੁੰਘਾ ਕੇ ਛੱਡੂ...ਜੇ ਉਹਦੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਆਰਡਰ ਨਾ ਕਰਾਏ ਤਾਂ ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾ ਆਖੀ।”

ਇਸ ਵਾਰ ਮਾਂ ਨੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਬੜਕ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਗਿਰ ਗਈਆਂ। ਉਸਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਮਣਕੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਉਪਰ ਹੋਣ ਲੱਗੇ।

ਸੁਰਜੀਤ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਬੁੱਢੀ ਦੇ ਬੁੱਤ ਤੋਂ ਤਿਲਕ ਕੇ ਸਾਹਮਣੀ ਕੰਸ ਤੇ ਪਏ ਲੰਨਿਨ ਦੇ ਕਾਸੀ ਦੇ ਬੁੱਤ ਨਾਲ ਟਕਰਾਈਆਂ।

“ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਝੋਟੀਆਂ ਚੁੰਘਾ ਰਿਹੈ।” ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਲੰਨਿਨ ਦਾ ਗੁਸੈਲ ਚਿਹਰਾ

ਉਸਨੂੰ ਘੁਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਨ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਬਈ ਭੱਜ ਨੱਠ ਕਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਕਰਾ-ਇਆ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਹੇ।

ਕਰਾਏ ਲਈ ਚਲਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾ ਬਾਅਦ ਉਸ ਹੱਥੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਬਿਗਾਨੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਿਓ ਵਰਗੇ ਬਲਦੇਵ ਦਾ—ਉਸਦੇ ਸਹਾਰੇ ਜੂਝਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦਾ—ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਖਾਵੇਂ ਭਵਿੱਖ ਦਾ।

ਉਹ ਵੀ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਕ ਉੱਜਲ ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਅੰਡਰ-ਗਰਾਊਂਡ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਦਲੇਰੀ, ਸੂਝ ਬੂਝ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਉਹ ਦੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਆਰਗੇਨਾਜ਼ਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਜੋਤ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸਨੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿਰ ਲਾਈ ਸੀ। ਐਮ. ਐਸ. ਸੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚੋਂ ਛੱਡਕੇ ਬਲਦੇਵ ਨੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਜੁੜਦੀਆਂ ਮਹਿਫ਼ਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਕ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੀ ਰੋਸ਼ਨਾ ਗਈ। ਉਦੋਂ ਬਲਦੇਵ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਤਾਂ ਵਰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਆਪਣਾ ਸਹੀ ਵਾਰਸ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਲੈ ਕੇ ਬਲਦੇਵ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਤਾਂ ਵਰਗਾ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਆਪਣਾ ਸਹੀ ਵਾਰਸ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਲੈ ਕੇ ਬਲਦੇਵ ਸੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਆ ਗਏ ਸੀ। ਬਾਹਵਾਂ 'ਚ ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਰੀਆਂ ਮਿਧਦਾ, ਕੁੱਲੀਆਂ 'ਚ ਚਿਥੜੀਆਂ 'ਚ ਸੌਂਦਾ, ਤੁੜੀ ਵਾਲੇ ਕੋਠਿਆਂ 'ਚ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਲਾਸਾਂ ਲਾਉਂਦਾ, ਤਪਦੀਆਂ ਭੱਠੀਆਂ ਅੱਗੇ ਖਲੋ ਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਕਾਇਮ ਕਰਦਾ ਬਲਦੇਵ ਉਸਨੂੰ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਲੱਗਦਾ। ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ।

“ਨਾ ਮੈਂ ਦੋ ਚਾਰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਵਿਆਜ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹੁਣਵਾਣੀਏ ਨੂੰ ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚਾਰ ਸੀਰੀ ਰੱਖਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜਗੀਰਦਾਰ...” ਆਖਦਾ ਬਲਦੇਵ ਜਦੋਂ ਹਥਿਆਰ ਲੈਣੇ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਉਸਨੂੰ ‘ਡਰਪੈਕ’ ਅਤੇ ‘ਬੁਜ਼ਦਿਲ’ ਆਖਕੇ ਧਿਰਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਬੀਸੀਆਂ-ਕਤਲਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਭੁਗਤਦਾ ਸੁਰਜੀਤ ਜਦੋਂ ਜੇਲ੍ਹ

ਦੀਆਂ ਕਾਲ ਕੋਨਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬਲਦੇਵ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸਨੂੰ ਸਿਆਣੇ ਪਿਓ ਵਰਗੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਸੀ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਥੀ ਦਾ ਦੱਸ ਹਜ਼ਾਰ ਕਾਰਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਕੀਆਂ ਤੇ ਖਰਾਬ ਥਰਾ ਕੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸੁਰਜੀਤ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਵਿਚੁਲੱਗਾ ਸੀ ?

ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪੋਲਟਰਿਯੂਰੋ ਤੱਕ ਅਪਝਿਆ ਸੁਰਜੀਤ ਤਾਂ ਜ਼ੋਲ੍ਹੋ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਨਿਕਲਿਆ ਪਰ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਬਲਦੇਵ ਲੜਾਈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਸੀ।

ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਐਫ. ਜੀ. ਆਈ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਕਮਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਅੱਧ ਭੇਤ ਦੇ ਕੇ ਬਾਣੇਦਾਰ ਭਰਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪੰਜ ਛੇ ਬੂਟੇ ਹੀ ਲਾ ਦਿਤੇ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹ ਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਉਸਦੇ ਇਹੋ ਯਤਨ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰੜਕਣ ਲੱਗੇ।

“ਇਹ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਠੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਸਤਿਕ ਅਤੇ ਅਧਰਮੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।” ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਇਕ ਸ਼ਕਾਇਤ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਕੂਲੋਂ ਬੁਲਾ ਕੇ ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਵੇਂ ਆਏ ਡੀ. ਈ. ਓ. ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਕਲਰਕੀ ਵੀ ਮੇਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਉਹ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਲਈ ਸੋਇਆਬੀਨ ਦਾ ਤੇਲ ਅਤੇ ਦਲੀਏ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਠਾ ਘਲੇ। ਇਸੇ ਸਹਾਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ. ਅਤੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ ਕਰਕੇ ਲੱਖਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਵਾਏ ਸਨ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪਰਨੀ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਮੰਗਵਾਈਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਬਿੱਲ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਇਖਲਾਕੀ ਫਰਜ਼ ਸੀ। ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਫੰਡ ਕੀ ਅੱਗ ਲਾਉਣੇ। ਕਿਸ ਕੋਲ਼ ਵਕਤ ਹੈ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਭੱਠੀ ਚੜ੍ਹਾਏ ਅਤੇ ਪੰਜੀਰੀ, ਬਣਾ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਵਾਵੇ ਪੰਦਰੀਂ ਬੀਰੀ ਦਿਨੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਦਲੀਏ ਨਾਲ਼ ਖੋਲਾ ਭਰਨ ਦੀ ਉਸਦੀ ਸਕੀਮ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਨੇ ਭੋਟੇ ਵਾਂਗ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੀ, ਈ. ਓ. ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਗੇ ‘ਫਿਰਕੂ’ ਅਤੇ ‘ਪੱਖਪਾਤੀ’ ਲਿਖ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਗੁਸਤਾਖੀ ਦੀ ਹੱਦ ਹੀ ਸੀ।

ਦੋਹਾਂ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ। ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਖੁਦ ਉਸਦੀ ਬਦਲੀ ਦੀ ਛਾਇਲ ਤਿਆਰ ਕਰਾਈ। ਜਦੋਂ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਜਾਇਗਾ ਠਾਂ ਆਪੋ ਨਾਨੀ ਯਾਦ ਆ ਜਾਏਗੀ। ਇਥੇ

ਬੈਠਾ ਟਿਊਸ਼ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੁੱਧ ਵੇਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਆਡਰਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਗ਼ਾਵਤੀ ਬੀਜ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਵਧਣਾ ਫੁੱਲਣਾ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ-ਦਾਇਕ ਸਿਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪੋ ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਉ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ।

ਬਲਦੇਵ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਾਣੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡਰਦਾ। ਉਸਨੂੰ ਤਾਂ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਹੋਈ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਖਿੰਡਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਡਰ ਸੀ। ਜਾਂ ਕੁਝ ਫਿਕਰ ਉਸਨੂੰ ਚੰਨੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਸੀ। ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਪਰਤੀ ਚੰਨੀ ਬਲਦੇਵ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦੀ ਹੀ ਰੋਣ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਗਸ਼ਾਂ ਪੈ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਕਈ ਕਈ ਵਾਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੜਾ ਬੜਾ ਉਠਦੀ ਸੀ। ਸਭ ਕੁਝ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਉਸਨੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ ਸੀ।

ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਇਕੋ ਸੈਲ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਯੂਥ ਵਿੰਗ ਖੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਵਰਗੇ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦੀ। ਇਸੇ ਲੋੜ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਸਿਆਸੀ ਸੂਝ ਤਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਉਂਗਲ ਫੜ ਕੇ ਵੜੇ ਵੜੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟਦਾ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਅਕਾਲੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਛਾ ਗਿਆ।

ਕਿਹੜਾ ਵਜ਼ੀਰ ਜਾਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਜੋਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੱਟੀ। ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਆਏ ਤਾਂ ਵਗਦੀ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਵੀ ਹੱਥ ਧੋ ਲਏ। ਉਹੋ ਮਕਾਨ ਜਿਸਨੂੰ ਕਦੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਖੰਡਰਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ ਸੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕਦੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅੱਗਾਂ ਲਾਈਆਂ ਸਨ ਉਹੋ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਫ਼ਾਰਮ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਏ। ਵਿਸਕੀਆਂ, ਮੂਰਗਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਝੂਟਿਆਂ ਨੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਗੋਗੜ ਖਾਸੀ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਂਦੀ। ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਡਾਹ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੁਰਜੀਤ ਚਾਰ ਕਦਮ ਤੁਰ ਕੇ ਹੀ ਹਵਨ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਨੌਟਾਂ ਦੀ ਬਹੀ ਲਿਆਂ ਕੇ ਜਦੋਂ ਬਲਦੇਵ ਨੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਫੜਾਈ ਤਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਕੁੱਝ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗੱਲੇ ਫੋਲੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

ਸੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਉਹ ਬਲਦੇਵ
ਹੱਥੋਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਸਨੂੰ ਕੀ ਹੁੱਕ ਸੀ ਉਹ ਬਹਿਰਿਆਂ ਅਤੇ
ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਰਾਬਾਂ ਪੀਂਦਾ, ਹੱਥੀਆਂ ਤੋਂ
ਕਪੜੇ ਧਵਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਵੱਧ ਸਵੇਂਨੇ ਖਾਣਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਦ
ਚਖਦਾ। ਉਹ ਬੱਸ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ?
ਧਰਮਸਾਲਾ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੁੱਥੀ ਸੁੱਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾ ਸਕਦਾ ?
ਉਸਦੀ ਅਕਲ ਕਿਥੇ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬਲਦੇਵ ਵਰਗਾ
ਨਾਸਤਿਕ ਆਦਮੀ ਮੰਗਲਵਾਰ ਅਤੇ ਵੀਰਵਾਰ ਅਖਰੇ
ਸੁਰਾਬ ਪੀਣ ਤੋਂ ਟਲਦਾ ਸੀ, ਦੋ ਰੁਪਏ ਦੋ ਕੋਲਿਆਂ
ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਡ ਭਰਕੇ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤ
ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਘੁੜਦਾ ਸੀ।

"ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਲਦੇਵ... ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪੇ
ਦੇ ਜ਼ਿਉਂ..." ਆਖਦੇ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਬਹੀ
ਡਰਾਈਵਰ ਤੋਂ ਵੜਕੇ ਬਲਦੇਵ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਅੜਾ-
ਉਣੀ ਚਾਹੀ।

"ਨਹੀਂ ਯਾਰ, ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਡੇਰਾ ਹੋਰ ਕਰਜਾ ਵੀ
ਰਹਿੰਦੈ... ਹੋਟਲ ਵਾਲੇ ਦੋ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ... ਉਹ ਫੇਰ
ਦੇਵਗਾਂ... ਕਰਾਇਆ ਤਾਂ ਦੇਣਾ ਹੀ ਹੈ..."

ਬਲਦੇਵ ਬਜ਼ਿਦ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਭੱਜ ਨੱਠ ਲਈ
ਪੈਸਾ ਖਰਬ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਦੇਣਾ ਉਸਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ।
ਇਹ ਬੋਲੀ ਸੀ ਕਿ ਸੁਰਜੀਤ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪੰਢੇ, ਛੱਡ ਕੇ
ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲੋਆਂ 'ਚ ਪੈਦਰਾਂ ਦਿਨ ਉਸਦੇ ਨਾਲ
ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਜੇਕੇ ਹਲਾਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਉਸਦੇ
ਆਗਮ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਉਸਦਾ ਇਖਲਾਕੀ
ਫਰਜ਼ ਸੀ।

"ਹੋਰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰ... ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ 'ਚ
ਤੇਰੇ ਆਰਡਰ ਨਾ ਕਰਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾਂ ਨਾਂ
ਸੁਰਜੀਤ ਨਹੀਂ...। ਆਰਡਰ ਵੀ ਤੇਨੂੰ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ
ਆਉਣਗੇ..."

ਆਖਦੇ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਗੁਥੀ ਲੈਨਿਨ ਦੇ
ਬੁੱਤ ਹੇਠਾਂ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਆਪ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਵਾਂਗ ਬੈਠਕ
ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇ
ਬਲਦੇਵ ਪੈਸੇ ਮੋੜਨ ਜਾਂਦਾ ਥੂੜਾ ਪੁਟਦੀ ਗੱਡੀ ਪਿੰਡ
ਵਾਲਾ ਮੌੜ ਮੁੜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਜਿੰਨੀ ਚਿਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੋਲ ਰਿਹਾ ਬਲਦੇਵ ਦੇ
ਹੋਂਸਲੇ ਬੁੱਲ੍ਹਦ ਰਹੇ। ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਅਜੀਬ ਜਿਹੇ ਢੰਗ
ਨਾਲ ਚੱਲੇ ਜਾਣਾ ਉਸਨੂੰ ਵੱਢ ਵੱਢ ਖਾਣ ਲੱਗਾ।

ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਜਾਇਦਾ ਹੀ ਹਾਰੇ ਜੁਆਰੀਏ ਵਾਂਗ
ਬਲਦੇਵ ਸੌਣੇ 'ਚ ਢੇਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਮੱਥਾ ਵਟਨ

ਅਤੇ ਲੱਤਾਂ ਦੁਖਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਪਛੋਤਾਵਾਂ ਉਸਦਾ ਪਿੰਡਾ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡ ਰਿਹਾ : ਸਾਰੇ ਨਿਕੇ ਸੁੱਕੇ ਬਰਥਾਦੇ ਕਰਨ
ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸੀ ਉਹ ਡਿਊਟੀ 'ਤੇ ਹੀ ਚੱਲ ਜਾਂਦਾ। ਪੂਜੀ
ਤਾਂ ਹੱਥੋਂ ਨਾ ਕਿਰਦੀ। ਜਾਂ ਫੇਰ ਛੁੱਟੀ ਲੈਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ।
ਟਿਊਸਨਾਂ ਤਾਂ ਨਾ ਪਿੰਡਦੀਆਂ। ਆਪੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ
ਬਦਲੀ ਹੁਕ ਜਾਂਦੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪੱਤੇ
ਹਾਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਸੋਚਣਾ ਫੰਜੂਲਾ ਸੀ।

ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਘਰੇਲੀ
ਨੁੱਕਰ 'ਚ ਬੈਠੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਮਿੱਦਰ ਵਿਚ ਟੱਲੀਆਂ ਖੰਡਕਨ
ਲੱਗੀਆਂ। ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ
ਸੀ ਪਰ ਅੰਤਰ-ਧਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਆਖਤੀ ਗਾਉਂਦੀ ਚੰਨੀ
'ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅਫਜੋਸ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ
ਮਿਹਨਤ-ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ। ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਉਸਨੇ
ਚੰਨੀ ਨੂੰ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ 'ਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਨਿੱਤ
ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਦੇ, ਵਰਤਾਂ ਰੱਖਦੇ, ਪੂਜੀ
ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੱਧ ਨਾਲ ਮਨਾਉਣ ਦਾ
ਯਤਨ ਕਰਦੇ। ਸੁੱਖ ਸੀ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਹੋਈ। ਕਦੇ ਵੀ ਰੱਬ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨਹੀਂ
ਹੋਇਆ। ਬੜੇ ਪ੍ਰਯਤਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨੇ ਪਏ ਸਨ
ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਚੰਨੀ ਨੂੰ ਮਿੱਦਰ ਜਾਣੇ ਹਟਾਉਣ ਲਈ
ਬੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ
ਮੰਗਲਵਾਰ, ਵੀਰਵਾਰ ਜਾਂ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ
ਨਹੀਂ। ਸੁੱਖਾਂ ਨਾ ਭੁੱਖੇ ਰਹਿ ਕੇ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ
ਨਾ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਚੜ੍ਹਕੇ। ਸਗੋਂ ਯਤਨਾਂ
ਨਾਰ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਦਿਲੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਚੰਨੀ ਨੂੰ
ਵਿਆਹ ਕੇ ਬਲਦੇਵ ਨੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਸੀ।
ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਹ
ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਚਲਦੀ ਤੱਤੀ ਹਵਾ 'ਚ ਝੁਲੀਆ ਜਾਏਗਾ।
ਅਤੇ ਚੰਨੀ ਤਰਕ ਨੂੰ ਉਸੇ ਚਿੱਤਾ ਵਿਚ ਜਲਾ ਕੇ ਮਾਂ
ਦੀ ਝੋਲੀ ਆ ਪਵੇਗੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬਾਜੀ ਹਾਰੀ ਚੰਨੀ
ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮਾਂ ਜਿੱਤੀ ਜਿੱਤੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਸੀ।
ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋਈ ਚੰਨੀ ਹੋਰ ਕੀ ਆਸਾਂ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ?
ਇਹ ਜਨਮ ਤਾਂ ਗਿਆ ਸੋ ਗਿਆ, ਅਗਲੇ ਜਨਮ
ਸੰਵਾਰਨ ਦਾ ਝਾਂਸਾ ਦੇ ਕੇ ਚੰਨੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡੇ ਲਾਉਣ ਵਿਚ
ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ ਫਿਰਦੀ ਸੀ।

ਬਲਦੇਵ ਦੀ ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਡਿੱਸੀ ਬਨੈਣ ਬੁੱਢ
ਛੱਡਣ ਲੱਗੀ। ਪੱਖੇ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੇ ਦਾ ਵੀ ਉਸਦਾ ਪਸੀਨਾ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁੱਕ ਰਿਹਾ।

ਬੜੀ ਜਿਹੀ ਰਾਹਤ ਮਿਲੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਟੂਟੀ
ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਗੋਲਨਾਂ ਦੇ ਗੋਲਨ ਪਾਈ ਡੋਲਕੇ ਵੀ

ਸਰੀਰ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈ ਰਹੀ ।

ਤੁਹਾਡੇ ਤਨ ਮਨ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਇੱਕੋ ਦੋ ਬੁਰਕੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕੀਤੇ ਕੋਠੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ।

ਨਾਲੇ ਬਲਦੇਵ ਪਾਸੇ ਪਰਤਦਾ ਰਿਹਾ ਨਾਲੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਚਕਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਟੀ ਘੁੰਮਦੀ ਦੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ । ਕਿਧਰ ਛਾਈ ਮਾਈ ਹੋ ਗਏ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸੁਪਨਾ ਲੈ ਕੇ ਚਲੇ ਸਨ ।

ਉਸਦਾ ਖੋਜੀ ਦਿਮਾਗ ਇਕ ਇਕ ਸਾਥੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ । ਕੋਈ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਸਭ ਹੀ ਰਚੇ-ਮਿਚੇ ਬੇਨੇ ਹਨ । ਪੈਸੇ ਨੂੰ "ਇਨਕਲਾਬ" ਸਮਝ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਕ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਗਿਆ ਹੈ । ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਕਾਲੀ ਪੱਗ, ਚਿੱਟਾ ਕੁੜਤਾ ਪੰਜਾਮਾ, ਤਿੱਲੇਦਾਰ ਜੁੱਤੀ ਅਤੇ ਰੋਗੇਦਾਰ ਐਨਕਾਂ । ਕਿੰਨਾ ਫੱਥਦਾ ਹੈ ਸਭ ਕੁਝ । ਕਦੇ ਸੂਰਜ-ਮਾਰਕਾਂ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਦੋ ਛਾਲਾਂ ਵੱਧ ਮਾਰਕੇ ਮੰਤਰੀ ਬਣ ਗਿਆ । ਝੰਡੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਮਕੈਨਿਕਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ? ਜਗਤਾਰ ਐਫ. ਸੀ. ਆਈ. ਦਾ ਏ. ਐਮ. ਹੈ । ਇੰਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਭੁੱਲ ਭੁੱਲਾ ਗਿਆ ਪਰ ਦਲੇਰੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ । ਇੱਕ ਅੱਧ ਬੋਰੀ ਨਹੀਂ, ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਟਰੱਕੋ ਖਪਾਉਣ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ । ਕਈ ਸ਼ੈਲਰਾਂ 'ਚ ਹਿਸੇਦਾਰ ਹੈ, ਉੱਝ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਰੋਹਬ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਦੇ ਕਦੇ ਪੰਜ ਚਾਰ ਸੌ ਦੀ ਪਰਚੀ ਕਟਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉੱਝ ਜੋ ਉਸਦੇ ਤਹਿਤ ਡੁੱਲੀ ਕਣਕ ਚੁੰਗਦੀਆਂ ਬਿਹਾਰਨਾਂ ਤੇ ਫੈਂਟਾ ਚੌੜ ਦੇਣ ਜਾਂ ਬਦਵੇਲੀ ਕਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸੀਨੇ 'ਚ ਕੋਈ ਦਰਦ ਨਹੀਂ ਉਠਦਾ । ਤਿੰਨ ਸਾਥੀ ਮਰਵਾਂ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ ਨਿੰਦਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬਾਣੇਦਾਰ ਹੈ । ਡਰੈਮ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੰਬਾਈਨ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਟਰੱਕ ਪੈ ਗਏ । ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਅ ਲਗ ਗਿਆ ਉਹਨਾਂ ਲਾ ਲਿਆ । ਜੋ ਪਛੜ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਨਵੀਆਂ ਪਨਾਹਗਾਂਹਾਂ ਲੱਭ ਲਈਆਂ । ਮੋਟਰ-ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਲਏ, ਪਸਤੌਲ ਲੈ ਲਏ, ਨਵੇਂ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਨਾਹਰੇ ਵੀ ।

ਬਲਦੇਵ ਵਰਗਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਟਾਂਵੇਂ ਟਲਾਂ ਹੀ ਸੀ । ਨਵੀਆਂ ਨਤੀਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣਿਆ । ਕੁਝ ਕੁ ਬੂਟੇ ਲਾਏ ਵੀ । ਜੇ ਬੱਝੜਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉਥਾੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ?

ਸੁੱਖੀ ਨੇ ਉਸਨੇ ਫਜ਼ਿਕਸ ਕਮਿਸਟਰੀ ਨਾਲੋਂ

ਤਰਕ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਚਿਆਦਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸੀ । ਕਾਲਜ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਬਲਦੇਵ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ । ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਗੋਲਡ ਮੈਡਲ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਹੀ ਪਈ ਤਾਂ ਵੇਹਲਾ ਫਿਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬਲਦੇਵ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਗੀ ਹੋ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਬੈਂਕਾਂ ਲੁੱਟਣਾ, ਖੋਹਾਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਚਕਮਾ ਦੇਣਾ ਉਸਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ।

ਸ਼ਿੰਦੀ-ਉਸਤਾਂ ਵੀ ਦੋ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਸੀ । ਬਾਪ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡਣੀ ਪਈ ਤਾਂ ਚਲੇ ਕੱਢੀ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕ੍ਰਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰ ਲਵੇਗਾ । ਕਈ ਘੋਲਾ-ਉਸਨੇ ਲੜੇ ਵੀ । ਤੰਤਾਂ ਖੂਨ ਸੀ । ਲੰਗਾਟਾਰਾਂ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਗੜਿਆਂ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ 'ਚ ਫਸੇਲ ਗਵੇਂ ਕੀ ਪੁੱਠੇ ਉਥਾਏ ਖਾ ਗਿਆ । ਯੁੱਗ ਪਲਟੇ ਲਈ ਕਾਹਲ ਪੈ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਸੁੱਖੀ ਨਾਲ ਜਾ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਪੰਜ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਮਾਰਨਾਂ ਉਸਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਹੈ ।

ਸੁੱਖੀ-ਸ਼ਿੰਦੀ ਲਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਾਹਾਂ ਅੱਡੀ ਖੜਾ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਝ ਲਿਆ ਦਸ ਪੜ੍ਹਿਆ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਫਰੀਦਾ ਕਿਧਰ ਜਾਂਦਾ । ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਖੰਡੀ ਤੇ ਬੈਠਣੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਣ ਦਿੰਦਾ । ਦੋ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤਾਂ ਚਿੱਟੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਸੱਥ 'ਚ ਬੈਠਾ । ਫੇਰ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਦ 'ਚ ਪਿਆ ਹੋਜ਼ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਅਡੀਮ ਢੋਣ ਲੱਗਾ । ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕਟਦਾ ਕਟਦਾ ਬਾਬਰੀ ਮਸਜਿਦ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਡੀਡਰ ਜਾਂ ਬਣਿਆ ।

ਚਿੜੀ ਤੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਭੂਸ਼ੀ ਤਿਸ਼ੂਲ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦੀ । ਫੈਕਟਰੀਆਂ 'ਚ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਜਦੋਂ ਉਸਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਫੇਲ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸਿਵ ਜੈਨਾਂ ਲਈ ਪਸਤੌਲ ਬਣਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ । ਦੁਕਾਨ ਵੀ ਵਧੀਆ ਚੱਲ ਪਈ, ਪੈਸਾ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਂ ਵੀ ।

ਬਲਦੇਵ ਕਿਸ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੌਜ਼ਾ ਪਾਂਵੇ । ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸਦੇ ਘਰੇ ਹੀ ਬਗਾਵਤ ਦੇ ਝੰਡੇ ਬੁਲੰਦ ਹਨ । ਸ਼ਿੰਦੀ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਮਰਨ ਦੀ ਖਬਰ ਆਵੇ ਚਾਹੇ ਜੱਸ ਦੀ ਉਸਦੇ ਸੀਨੇ ਤਾਂ ਖੈ ਪੈਣ ਲਗਦੀ ਪਰ ਚੰਨੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚਮਕ ਪੈਂਦੀਆਂ । ਉਸਨੂੰ ਲੁਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਬਦਲੀ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਭੋਲੀ ਭੇਣ ਦੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਉਂਕ ਲੱਗ ਗਈ । ਉਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿੰਦੀ ਵੀ ਬਦਲੀ ਲੈਣ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੱਸੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਲੁੱਖਾਂ ਸਤਿੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਾ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ । ਸਤਿੰਦਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦੇ

ਬਰਾਨੇ ਲੱਖਾਂ ਜੱਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗੋਲੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਸੁੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ, ਸ਼ਿੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਭੁੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮਿਹਨਤਾਨਾ।

ਰਾਤ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ ਤੇ ਸੀ ਪਰ ਤੱਤੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਮੱਠੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ। ਗਰਮ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਨੱਗੇ ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਘੁੱਟ ਘੁੱਟ ਕਰਕੇ ਸਰਾਹਣੇ ਪਿਆ ਸਾਰਾ ਤਪਲਾ ਉਸਨੇ ਅੰਦਰ ਸੁਟ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸੁੱਕੇ ਗਲੇ ਨੂੰ ਭੋਰਾ ਵੀ ਰਾਹਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲੀ। ਥੱਲੇ ਜਾ ਕੇ ਤਪਲਾ ਭਰਨ ਦੀ ਉਸਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਤਾਂ ਟੱਬਰ ਸੁੱਤਾ ਸੀ। ਮਾੜੀ ਜ਼ਿੰਦੀ ਆਹਟ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਉਠ ਕੇ ਉਸ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਖੁੰਘਦੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਸਰੋਜ ਦੇ ਮੰਜੇ ਦੀਆਂ ਚੀਕਦੀਆਂ ਚੁਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਰਤੀ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਸੇ ਵਾਂਗ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਪਿਆਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਜੇ ਅੱਖ ਲੱਗ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਅਜੀਬ ਅਜੀਬ ਜਿਹੇ ਸੁਪਨੇ ਉਸਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੇ। ਕਦੇ ਸਤਿੰਦਰ ਦੇ ਵੈਣ, ...ਕਦੇ ਝੁੱਟੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਮਰ ਰਿਹਾ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਰਗਾ ਸੁੱਖੀ...ਕਦੇ ਅੰਡਰਗਰਾਊਂਡ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਸੁਰਜੀਤ... ਕਦੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਬਿੱਲ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਬਲਦੇਵ...ਕਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੋਠੀ...ਉਸਦੇ ਟਾਇਪ ਹੋ ਰਹੇ ਆਰਡਰ...। ਕਦੇ ਡੀ. ਈ. ਓ. ਨਾਲ ਝਪਟ। ਕਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਹਾਕਾਰ...। ਕਦੇ ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੋਤਾ, ਵਾਲ ਕਟਾਉਣ ਬਦਲੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾਉਂਦਾ ਸੁਮੀਤ...। ਕਦੇ ਜੂਝ ਰਹੇ ਰਤਨ ਪਟਵਾਰੀ, ਬਲਦੇਵ ਮਾਨ ਅਤੇ ਦੀਪਕ ਧਵਨ ਦੀਆਂ ਚੁਹਾਂ...।

ਇਸੇ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿਚ ਬਲਦੇਵ ਉੱਠਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ...ਅਸਮਾਨ 'ਚ ਮਟਕ ਮਟਕ ਤੁਰਦੇ ਚੰਦਰਮਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਣ ਲੱਗਾ।

ਰਾਤ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਦੇ ਕਦੇ ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਦਾ ਝੁੱਲ੍ਹਾ ਨਸੀਬ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਸੀ।

ਚਮਕਦੀ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਬਲਦੇਵ ਸਰਮਸਾਰ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸਦੇ ਸੀਨੇ 'ਚ ਉਠਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਵਾਰ ਭਾਰੇ ਉੱਠ ਖੜੋਤੇ।

ਦੋਹਾਂ ਬਾਹਾਂ ਫੈਲਾ ਕੇ ਉਸਨੇ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਹਾਥਾਂ 'ਚ ਭਰਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਉਹ ਇਕ ਤਾਰੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੇ ਅਤੇ ਪੁੱਛੇ :

"ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਦਿਨੇ ਦਿਨੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲਗੇਗੇ, ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥੀ ਚੰਦਰਮਾ ਅੱਗ ਵਰਸਾਉਣ ਲੱਗੇਗਾ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਬਦਲ ਜਾਏਗੀ, ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਬਰਫਾਂ ਪੈਣ ਲਗਣਗੀਆਂ, ਨਦੀਆਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਨਿਕਲਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਦਰਖਤ ਹਵਾ 'ਚ ਲਟਕਣ ਲਗਣਗੇ? ਕੀ ਉੱਥੇ ਆਦਮੀ ਚਾਰ ਹੱਥ ਹੋਣਗੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਬਿਨਾਂ ਖਾਧਿਆਂ ਖੁੱਖ ਮਿੱਟ ਜਾਏਗੀ? ਕੀ ਸਾਰੇ ਮਿਜ਼ਦੂਰ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਜਾਂ ਮਾਲਕ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗਣਗੇ? ਸ਼ਾਇਦ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲੇਗਾ। ਬੱਸ ਟਾਟਿਆਂ ਬਿਰਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹੀ ਬਦਲਣਗੇ। ਸੁਖੀਆਂ, ਸ਼ਿੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਫਰੀਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਹੋਰ ਲੰਬੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ।"

"ਪਰ ਕੌਣ ਸਮਝਾਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ? ਸਰਕਾਰ...ਨਹੀਂ। ਉਸਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਲੜਾਈ ਚਲਦੀ ਰਹੇਗੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਬਚੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਸੁਰਜੀਤ-ਨਹੀਂ। ਉਸਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਖੁੰਝ ਜਾਏਗੀ। ਵਜ਼ੀਰੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਬਿੱਖਰ ਜਾਣਗੇ। ਜਗਤਾਰ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਕੋਲ ਵਕਤ ਕਿੱਥੇ? ਉਹ ਕਿਉਂ ਆਖੂ : ਆਓ ਪੈਲੇਦਾਰ ਮੇਰਾ ਸ਼ੈਲਰ ਸਾਭੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮੱਢੇ ਨਾਲ ਮੱਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਖ਼ੂਨ ਪਸੀਨਾ ਇਕ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਨਿੰਦਰ...ਨਹੀਂ। ਉਸਦੀ ਬਾਣੇਦਾਰੀ ਦਾ ਕੀ ਸ਼ਨ? ਉਸ ਲਈ ਤਾਂ ਗੜਬੜਾਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕਾ ਹਨ...ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾ ਬਣਾ ਸਟਾਰ ਜਿੱਤਦਾ ਰਹੇਗਾ...।

ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਬਲਦੇਵ ਹੀ ਬਚਿਆ ਹੈ।

ਉਹ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਬਲਦੇਵ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਿਓ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਚੰਗਾ ਮਾੜਾ ਘਰ ਦਾ ਖਰਚ ਤਾਂ ਤੁਰਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਹੈ...ਜਿਹੜੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਕੰਬਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ...ਵਿਧਵਾ ਚੰਨੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਬੱਚੀ। ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੀਰ ਵੀ ਬੰਧਾ ਸਕੇ। ਸਰੋਜ...ਉਸਦੇ ਦੋ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ...ਉਹ ਇੰਡਾ ਵੱਡਾ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਇਕੱਲਾ ਕਿਵੇਂ ਲੜ ਸਕਦਾ ਹੈ?

"ਤੇਰੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਗਿਆ?" ਤਾਰਿਆਂ 'ਚ ਚਮਕਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਸਤੇ ਮੁਸਕਰਾਏ।

"ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਟੱਬਰ ਦੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀਐਂ। ਵੱਡੇ

ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੀ ਬਣੂ ?"

ਤਾਰਿਆਂ 'ਚ ਘਿਰੇ ਬਲਦੇਵ ਨੇ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੇ ਨਜ਼ਰ ਦੌੜਾਈ। ਪੂਰਬ ਦੀ ਕੁੱਖ ਸੂਹੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਸੂਰਜ ਦੇ ਉੱਗਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ।

ਬਲਦੇਵ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਪੰਝੀਆਂ ਉੱਤਰਿਆ। ਟਰੰਕ ਪੇਟੀਆਂ ਫਰੋਲ ਕੇ ਪੁਰਾਣਾ ਝੋਲਾ ਕੱਢਿਆ। ਇਕ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਕੁਝਤਾ ਪਜ਼ਾਮਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਿਕ-ਸੁਕ ਪਾ ਕੇ ਝੋਲਾ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਲਟਕਾ ਲਿਆ।

ਉਸਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਸਕਿੱਟੀ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਦੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਨ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਹੋਣਾ ਉੱਤਰ ਆਇਆ।

"ਸੂਰਜੀਤ ਵੱਲ ਚੱਲਿਆਂ ਪੁੱਤਰ?" ਪੁਰਾਣਾ ਝੋਲਾ ਦੇਖ ਕੇ ਬੁੱਢੀ ਦਾ ਮੱਥਾ ਠਠਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਿਲ ਧੜਕਨ ਲੱਗਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੱਤਾਂ ਕੰਬ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਫੇਰ ਵੀ ਹਿੰਮਤ ਬਟੋਰ ਕੇ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਿਆ।

"ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਡਿਉਟੀ 'ਤੇ ਚੱਲਿਆਂ।"

ਚੰਨੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਉਮਡ ਆਏ ਰੰਝੂਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆਂ ਬਲਦੇਵ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ।

"ਪਿਛੋਂ ਸਾਡਾ ਕੀ ਬਣੂ ਭਾਈ?"

"ਮੈਂ ਸੱਡੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾਂ। ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ। ਜੇ ਅੱਗ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਧਦੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਕਦੇ ਉਸਨੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਵੀ ਰੁਖ ਕਰ ਲੈਣੇ... ਤੂੰ ਬਸ ਘਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖ..."

ਸਰੋਜ ਦੀ ਪਿੱਠ ਥਾਪੜ ਕੇ ਬਲਦੇਵ ਨੇ ਪਿੱਠੇ ਭੁਆਈ। ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ।

ਬਸ ਸਟੈਂਡ ਵੱਲ ਡੇਢ ਤੇਝ ਕਦਮ ਪੁੱਟਦੇ ਬਲਦੇਵ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖੋਹ ਪੈਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤ ਲਾਮ 'ਤੇ ਚਲਿਆ ਹੋਵੇ।

੦੦

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੋ. ਰਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ :

ਪਿਆਰੇ ਗੁਰਸ਼ਰਨ, ਸਮਤਾ ਦੇ ਪਾਠਕ ਲੇਖਕ ਫੋਰਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਿਲਚਸਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੁਲਾਈ ਅੱਕ ਵਿਚ ਇਸ ਕਾਲਮ ਦੇ ਹੇਠ ਜੋ ਸਮੱਗਰੀ ਆਈ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁੱਕਤੇ ਉਭਾਰੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਬਨਿੰਡਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਆਉਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਸਣੇ ਸਨ, ਪਰ ਬਸ ਕਾਂਡਾਂ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਗਰਮ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨੇ ਪਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਮੈਂ ਸਮਤਾ ਦੇ ਸੂਝਵਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਾਂ। ਮੈਂ ਜਾਣਨਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਨੁੱਕਤੇ ਮੈਂ ਉਠਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਕਾਫੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੰਖੇਪ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਹੋ ਰਹੀ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅੰਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ।

ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਭਿਤਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਵੀ ਦਸ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਹੜੀ ਦਲੀਲ ਮੈਂ ਅਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂ, ਉਹਦਾ ਅਧਾਰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜ਼ਰੂਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਵੇ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੱਤਾਪ ਵੀ ਕਹਿ ਲਈਏ ਤਾਂ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ

ਤੋਂ ਹਾਕਮ ਜ਼ਮਾਤਾਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਉਤੇ ਆਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰੀ ਸਿਖ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਬੇਗਾਨਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਏਅਮਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਤਰੇੜ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਬੇਗਾਨਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਖਸ਼ਕ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਟੋਕ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਤੀਜਰੀ ਗੱਲ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਥਾਪਤ ਬੁਰਜੂਆ ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਪਣੀ ਸਾਖ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਵਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਣ। ਇਹਨਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਸਚਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ-ਗਪਦੀ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਪਣਾ ਹੀ ਇਕ ਤਰੱਕ ਬਣ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਸਲੇ ਕਿਸੇ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਦੇਣ ਹੋਣ ਉਹ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਬਗੈਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸਿਸਟਮ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਸਾਡੀ ਇਸ ਮੱਸਲੇ ਵਿਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ

ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਿਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਾਂ ਵਲੋਂ ਅਪਣਾਈ ਇਸ ਪ੍ਰਜੀਸ਼ਨ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਲੋਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੱਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਿਛਾਂ ਪਿਛੂ, ਫਿਰਕੂ ਦੁਰੰਤ ਵਾਲਾ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨੀ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਝੌਤੇ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਜੀਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਵੱਡਾ-ਸਵਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਿਸ ਪ੍ਰਤੱਤ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਈ ਨਾਂ ਭੁਲਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਐਵੇਂ ਹਵਾ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ, ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਾਪਰ ਰਹੇ ਸਿਆਸੀ-ਫਰਤਰਫੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਠਨਾਂ ਵਲੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਜੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਰਨ ਲਈ ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਹ ਅਪਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਹੀ ਉੱਪਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਾਚਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਹੇਲੀ ਲਾਈਨ ਉਹ ਲਾਈਨ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਰੀਬਰੋ, ਗਿਰੀ ਲਾਲ ਜੈਨ ਜਾਂ ਬਿਪਨ ਚੰਦਰ ਲਾਈਨ ਕਹੀ ਜਾਂ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖ ਅਤਿਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਇਕ ਐਸੀ ਜੰਗ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਜੰਗ ਦੀ ਵਜ਼ਾਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਸੱਜੇ ਅਤੇ ਖੱਬੀ ਵਿਕਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਹੋਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਦੀ ਸੋਚ ਦੀ ਦਲੀਲ ਭਾਵੇਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਹੈ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਮਾਰਕਸਵਾਦ, ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਰੋਗ ਦੇ ਲਈ-ਇੱਕੋ ਲੁੱਸਥੇ ਤੇ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹਨ, ਇਹ ਉਹ ਤੋਂ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬੜ੍ਹਾ ਡੂੰਘਿਆਂ ਸੋਚਿਆਂ ਇਹ ਅਜੀਬ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਸਮਝਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਬਿਪਨ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਇਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਚਿੱਠਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਬਿਪਨ ਚੰਦਰ ਦਾ ਸਟੇਂਡ ਇਕ ਖੱਬੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਆ ਜਾਏ ਨਾ ਕਿ ਇਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦੇ

ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਲਵੋ ਕਿ ਐਸਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਜੋ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਤਰਕ ਵਿੱਧੀ ਨਾਲ ਮੋਹ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਮੱਸਲੇ ਦੀ ਆਰਥਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦੇਈਏ ਜਾਂ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਪ੍ਰਜੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰ ਦੇਈਏ ਜਾਂ ਮਾਰਕਸ ਜਾਂ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਉਹ ਦਲੀਲ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਤਰਾ ਸੁੱਲ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ 'ਜਮੀਰਵਾਦ' ਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਇਹੀ ਆਖਾਂਗਾ ਕਿ 'ਜਮਾਤ' ਹੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਕੌਮ' ਜਾਂ 'ਦੇਸ਼' ਦੀ ਇਕਾਈ ਜਾਂ 'ਦੇਸ਼ ਭੂਗਤੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਤਿਵਾਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਉਤੇ ਦਸੀ ਕਥਿਤ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਨਤੀਜੇ ਕਢ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਤੋਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਦੂਜੀ ਲਾਈਨ ਉਹ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੀ. ਪੀ. ਆਈ. ਅਤੇ ਸੀ. ਪੀ. ਐਮ ਨੇ ਅਪਣਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਚਾਲਾਂ ਤਕਦੀਆਂ ਕਈ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਇਕ ਕੁਸ਼ੋਟੀ ਰੀਬਰੋ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੀ ਇਕ ਐਸੀ ਧਿਰ ਹਨ, ਜੋ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਅਤਿਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਲੜਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਹਨ, ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਅਤਿਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਐਸੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ-ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਬਾਹ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਸਿਰ ਝੁਕਦਾ ਹੈ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕੰਡਰ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਅਤੇ ਦਿੜਤਾ ਅੱਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਲਾਈਨ ਉਤੇ ਜਿੰਦਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਹੁਤੀਆਂ ਦੇਕੇ ਵੀ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਐਸੀ ਲਾਈਨ ਜੋ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਫਿਟ ਬੈਠਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵੀ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੈਰਾਨਗੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਿਯਾਤਕ ਪ੍ਰਜੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਇਹ ਅਮਲ, ਨਿਕਲ ਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ, ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜੌਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਪਲੈਟਫਾਰਮ ਉਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਪਾਰਟੀਆਂ

ਜੇ ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਅਜ ਦੇ ਦੌਰ ਦਾ ਇਹ ਸਾਹਿਅ ਨਾਲ ਵਡਾ ਇਕ ਸਿਆਸੀ ਲੜੀਫਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਦਾ ਸੁਨਿਹਾ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਜੋ ਉਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਸੁਨਿਹਾ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵੀ ਉਹ ਜੋ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤਕ ਹਿੰਦੂ ਸਾਵਨਵਾਦ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਫਰਕ ਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ? ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨੀਤੀਆਂ ਕਿਉਂ ਅਪਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕਿਉਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਫਾਇਦਾ ਜਾਕੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਬਗੈਰ ਬਰਤ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਜਾਂ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕੋਈ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਨਤੀਜਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਿਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਅਤਿਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਤੀਜਾ ਰਾਹ ਅਤੇ ਜੋ ਸਹੀ ਰਾਹ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਉਹ ਹੀ ਰਾਹ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ ਜੋ ਕਿ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੀਆਂ ਕੁਲ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਚਲਾਉਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੀ ਇਸੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲੀਏ ਕਿ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੇ ਤਾਂ ਹੀ ਯੋਗ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਯੋਗ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਮਲ ਲਈ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਜੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਵੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਥਿਤ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ ਨਾ ਕਰੀਏ ਸਗੋਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਏਕਤਾ ਦੀ ਉਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਚਲਾਏ ਹਾਂ। ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਇਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੌਮ

ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗਤੀ ਸ਼ੀਲ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੀਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਕੌਮ ਦੇ ਖੇਰੂ ਖੇਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਅਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੌਮ ਨੂੰ ਖੇਰੂ ਖੇਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਢੰਡਰਾ ਪਿੱਟਦੇ ਹਨ।

ਉਤੇ ਬਿਆਨਿਆਂ ਇਹ ਤੀਸਰਾ ਰਾਹ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਸਿਖ ਅਤਿਵਾਦ ਜਿਸਦੇ ਖਤਰੇ ਦਾ ਢੰਡਰਾ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਚੜ੍ਹਕੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਅਸਲੀ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਹਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਰੋਲ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਏ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥ ਵਿਚ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਫਿਕਰਮੰਦ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਤਿਵਾਦ ਦੀ ਹੱਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਧੀ ਗੋਤ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਲਾਉਣ ਲਈ ਸਹਾਈ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਮਤਾ ਵਿਚ ਇਹਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਪਣੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਹਿੱਤ 'ਚ ਅਤਿਵਾਦ' ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਹੀ ਲੋਹਾਂ ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਾਰਜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਕੌਮੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਜੋ ਅਗੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਕਾਫੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮਾਜ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਕਈ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਸੰਮੇਟੀ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਾਰਜ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਤਿਵਾਦ ਦਾ ਹੋਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੇ ਲਈ ਦਾਇਰੇ ਪੇਚ ਇਸ਼ਰਾਤਾਂ ਮਿਥੇ ਜਾਣ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਮਿਲੇ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਅਗੇ ਵਧੇ, ਬਹਿਸ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਗੇ ਚਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਰਨਧੀਰ ਸਿੰਘ

6

ਨੋਟ: ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਪ੍ਰ. ਰਨਧੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਭੇਜੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਸਹੀ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਗ. ਸ.

25 ਜੁਲਾਈ—ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਦੂਡੀਕੇ ਦਾ ਲਾਲ ਸਮਾਗਮ

9: ਨਵੰਬਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਜਦੋਂ ਸੰਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਇਕ ਕੰਮ ਇਹ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪੁਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। 25 ਜੁਲਾਈ ਦੂਡੀਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਸਾਥੀਆਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੂਡੀਕੇ, ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਅਤੇ ਲਾਲ, ਇੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਲਾਲੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸਮਾਗਮ ਇਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪੂਰਤਾ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਸੀ। ਅਜਿਤਵਾਲ ਤੋਂ ਲੋਕੇ ਦੂਡੀਕੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰਾਹ, ਦੂਡੀਕੇ ਦਾ ਅੱਡਾ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਅਣ-ਗਿਣਤ ਲਾਲ ਝੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਅਜਿਤਵਾਲ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਦੂਡੀਕੇ ਦੀ ਸੜਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਲਾਲ ਝੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਵਾਗਤੀ ਗੇਟ ਸੀ, ਜੋ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਥੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਾਨੋਂ ਦਾ ਨਾਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ। ਸਮਾਗਮ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗਰਾਊਂਡ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਪੰਡਾਲ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਮਾਟੋਆਂ ਅਤੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਸ਼ਹੀ ਅਰਥਾਂ 'ਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਣਾਇ ਇਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪੰਡਾਲ ਦੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਆਏ ਸਾਥੀ ਲਾਲ ਝੰਡੇ ਚੁੱਕੀ ਆਕਾਸ਼ ਗੂੰਜਾਉ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਅਜਿਤਵਾਲ ਤੋਂ ਦੂਡੀਕੇ ਤੱਕ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਕਾਫਲੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਨਾਅਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਲ ਸਲਾਮ ਅਰਪਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧੂਰੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਫਿਰਕੂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਲੋਕ ਠਾਕਰਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਇਨਕਲਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ, ਮੋਨਹੱਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਏਕਾ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ, ਇਨਕਲਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ, ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ, ਜਬਰ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਫਰੰਟ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਸਮਾਗਮ 4 ਘੰਟੇ ਦੁਪਹਿਰ 12 ਵਜੇ ਤੋਂ 4 ਵਜੇ ਤੱਕ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਚਲਿਆ। ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਮੰਡਲੀ ਭਦੋੜ, ਮੁਖਤਿਆਰ ਜ਼ਫਰ ਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਮੂਹ ਗੀਤ, ਕਵੀਸ਼ਰੀਆਂ ਅਤੇ ਐਕਸ਼ਨ ਗੀਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਸੀ. ਪੀ. ਆਈ (ਐਮ. ਐਲ) ਦੇ ਜਨਰਲ

ਸਕੱਤਰ ਦਰਸ਼ਨ ਖੱਟਕ ਨੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਸਮੂਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਦਹਿਤਗਰਦਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਨਾਲ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਐਸਾ ਹੱਲ ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜੀਣ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੱਕ ਮਾਨਦੇ ਹੋਏ ਅਣਖ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਣ। ਨਿਰਭੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੂਬਾ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਉਤੇ ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ, ਜੋ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੈਂਡਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਕਨਵੀਨਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਦੱਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਇਸ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਹੀ ਦੱਬੇ ਕੁੱਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾਂ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਿਰਭੈ ਸਿੰਘ ਦੂਡੀਕੇ ਨੇ ਜਿਥੇ ਸਮਾਗਮ 'ਤੇ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ, ਉਥੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਏਕੇ ਲਈ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਥੀ ਜਗਮੋਹਨ ਦੂਡੀਕੇ ਨੇ ਨਿਭਾਈ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦੋ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਡਾਲ ਦੇ ਜ਼ੋਜ਼ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ।

ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡ ਰਣਜੀਤ ਨੇ ਸੂਬਾ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਮਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮੂਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦੀ ਬੁਜ਼ਦਿਲੀ ਉਤੇ ਲਾਅਨਤ ਪਾਈ ਗਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਗੋਰ ਇਨਸਾਨੀ ਹਰਕਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ। ਬੱਸਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਬੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰਾਹਤ ਵਿਚ ਹੋਰ-ਫੇਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਰਾਹਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇ। ਜੋਧਪੁਰ ਦੇ

ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਮੰਗਦੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਬਾਪੇ ਗਏ ਕਾਲੇ ਕਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਮਨਸੂਖੀ ਲਈ ਇਕ ਬੋਰਦਾਰ ਲਹਿਰ ਲਾਮ-ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਦੱਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੰਗਾਂ ਲਈ ਇਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੇ ਇਕੱਠਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਜਲੂਸ

ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਸੀ। ਢੂਡੀਕੇ ਦੀ ਗੁਲੀਆਂ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ ਗੂੰਜਾਉ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਜਲੂਸ ਢੂਡੀਕੇ ਦੇ ਬਸ ਸਟੈਂਡ ਤੇ ਖਤਮ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਅਸਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਾਲ ਝੰਡੇ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਇਸ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਸੀ।

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ 13 ਜੂਨ 87 ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਕਾਨਫਰੰਸ 'ਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤੇ

ਮਤਾ ਨੰ: ਇਕ : ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਪੰਜਾਬ, ਵਿਚ ਮੜ੍ਹੇ ਗਏ ਗਵਰਨਰੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਕੇਂਦਰੀ ਹਕੂਮਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ-ਹੱਲ ਤੇ ਹੀ ਟੇਕ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਪ ਲਿਆ ਉਸਨੂੰ ਕੁਚੱਲਣ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵਧ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅਖੌਤੀ ਜਮਹੂਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਜਲੂਸ ਕੱਢ ਲਿਆ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਬੰਬਾਪਨ ਨੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਵੇਂ ਉਵੇਂ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਸਾਜੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਹ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਲੁਟੇਰੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਵੱਧ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਮੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਬੁਟਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀਨਾਂ ਦੀ ਫਾਪ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਥਾਹ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਮੁੱਚਾ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੁਲੀਸ ਮੁਹਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਅਤੇ ਨਿਤਾਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੁਲੀਸ, ਬੀ. ਐਸ. ਐਫ, ਸੀ. ਆਰ ਪੀ. ਐਫ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਹਕੂਮਤੀ ਛੜੀ ਦਾ ਕੱਟਕ ਚਾੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੇਕੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਾ, ਬਿਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸੁਟਣਾ ਤਾਂ ਆਮ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ 'ਪੁਲੀਸ ਮੁਕਾਬਲੇ' ਹੇਠ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖੂਨੀ ਦੰਦਾਂ 'ਚੋਂ ਲੁਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਿਟਲਰੀ ਰਿਬੋਰੇ ਮਾਰਕਾ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਹੈ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚੱਲਣ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਬਰ ਤਸ਼ਦਦ ਉਲਟਾ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੱਧਣ ਵੱਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਮੜ੍ਹੇ ਗਏ ਰਿਬੋਰੇ

ਮਾਰਕਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਹੱਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ, ਫੋਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜ ਵਾਪਸ, ਲੋਣ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋਣ ਅਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਤਾ ਨੰ: ਦੋ : ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਇਰਾਡੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬੇਤੁਕਾ ਅਤੇ ਗਲਤ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਇਰਾਡੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਗੰਧਲਾਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਤਿੰਨਾਂ ਰਾਜਾਂ (ਹਰਿਆਣਾ-ਪੰਜਾਬ-ਰਾਜਸਥਾਨ) ਦੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਹਰਿਆਣੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੁਣਫੁਣਾ ਹੀ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੋਂਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਰਚਾਉਣਾ ਹੋਵੇ। ਜਿੰਨੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਐਨਾ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਕਈ ਸਾਲ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕੇਂਦਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਇਰਾਡੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦਰਅਸਲ ਹਰਿਆਣਾ ਚੋਣਾਂ ਮੌਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਲੋੜ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਧੱਖਾ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜਾਲਸਾਜ਼ੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਰੱਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਮਤਾ ਨੰ: ਤਿੰਨ : ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਕੁਦਰਤੀ ਕਰੋਪੀ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋਈ ਫਸਲ ਉਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਐਲਾਨੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਮਜ਼ਾਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰਚੇ ਹੋਣ ਨਾਪੀੜੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਕੁਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਰਫ 700 ਰੁਪਏ ਦੀ ਤੁਛ ਜਿਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਮੁਖੌਲ ਉਛਾਇਆ ਹੈ। ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਐਲਾਨੀ ਰਕਮ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਭਿੱਜੀ ਹੋਈ ਕਣਕ ਨੂੰ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਏਜੰਸੀ ਖੀਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਸਿਰੋਂ ਖਰਬਾਂ ਰੁਪੈ ਬਟੋਰਦੀ ਹੈ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਸਿਰ ਪਈ ਆਫਤ ਮੌਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਫੜੀ। ਅਸੀਂ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਇਸ ਕਿਸਾਨ ਮਾਰੂ ਰਵੱਈਏ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ 'ਚ ਚੱਲ ਚਹੀ ਕਣਕ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਫੌਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਖੀਦੇ। ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਮਤਾ ਨੰ: ਚਾਂਰ : ਨੀਲਾਂ ਤਾਰਾ ਕਾਰਵਾਈ ਪਿਛੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੌਰਨ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਉਤੇ ਫੌਰੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਏ ਜਾਣ। ਕੇਂਦਰੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਬੰਦ ਰੱਖਣਾ 'ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ' ਮੁਅਵਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਕਰੂਰ ਚਿਹਰਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ।

੦ ਅਸੀਂ ਨਵੰਬਰ 84 ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

੦ ਅਸੀਂ ਧਾਰਮਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਭਗੌੜੇ ਹੋਏ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

੦ ਭਾਸ਼ਾਈ, ਪਾਣੀਆਂ, ਅਤੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਮਤਾ ਨੰ: ਪੰਜ : ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਪਿਛਲੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੋਰਚਾ ਅਤੇ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮ ਫਸਾਦਾਂ ਉਤੇ ਝੁੰਘੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਲੁਟੇਰੀ ਹਕੂਮਤ-ਆਪਣੇ ਖੋਟੇ ਲੋਕ ਦੋਖੀ ਮਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਰਾਨ ਜਮਾਤਾਂ ਸੈਕਲੂਰਾਇਜ਼ਮ ਦੇ ਪੜਦੇ ਹੇਠ ਫਿਰਕੂ ਨਫਰਤ ਦੇ, ਐਸੇ ਬੀਜ ਬੀਜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨ ਹੇਠ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮ ਫਸਾਦ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ

ਦਿੱਲੀ ਮੋਰਚੇ ਤੇ ਹੋਰ ਬਾਈਂ ਹੋਏ ਇਕ ਯੋਜਨਾ ਬੱਧ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਅਜੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫੈਲ ਰਹੇ ਜਨੂੰਨ ਦੇ ਇਹ ਬੱਦਲ ਛੇਤੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਧ ਰਹੇ ਫਿਰਕੂਪਨ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਹੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਖਿਲਾਫ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਨਫਰਤ ਦੀ ਧਾਰ 'ਸਿਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੱਲ ਸੋਧ' ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਣ।

ਮਤਾ ਨੰ: ਛੇ : ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਤਾਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਅਸਲ ਭਾਰਤ ਜੋ ਪਸਾਰ-ਵਾਦੀ ਰੁੱਚੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗਵਾਂਢੀ ਮੁਲਕਾਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਪੈਸ ਜਮਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਨਸਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦੀ ਹਕੂਮਰਾਨ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਗਰਬ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਹਿ ਦਿੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਾਫਨਾ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਫੌਜ ਰਾਹੀਂ ਕਤਲੇਆਮ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਰਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿੰਨਹਾਲੀ ਫੌਜਾਂ ਵਲੋਂ ਘੋਰੇ ਤਾਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਤੇ ਸਿਧਮ ਸਿੱਧਾ ਦਮਲ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਤਾ ਨੰ: ਸੱਤ : ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਦਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਨਸਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਅਪਣਾਈ ਜਾਬਰ ਨੀਤੀ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕੀ ਘੋਲ ਦੀ ਡੱਟਵੀਂ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੦ ਕੇਂਦਰ ਪੀਰੂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਵਲੋਂ ਲੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪਿਛਾਯਤੀ ਹਕੂਮਤ ਖਿਲਾਫ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਘੋਲ ਦੀ ਡੱਟਵੀਂ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੦ ਕੇਂਦਰ ਫਿਲਪਾਈਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਜਾਬਰ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਤਖਤਾ ਪਲਟਣ ਲਈ ਵਿੱਢੇ ਘੋਲ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਾਰੀ ਕਰਤਾ : ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਕਨਵੀਨਰ

ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ

ਬਲਗੁਜ ਸਾਹਨੀ ਯਾਦਗਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਕੌਰ-ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਛਪਵਾਇਆ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਛਪਾਈ ਹਰਮੁਖ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, 23-ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਗੇਟ ਮਾਰਕੀਟ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਿਰਨਾਵਾਂ: ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਨਿਵਾਸ ਡਾ: ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-143002 : ਸਾਲਾਨਾਚੰਦਾ: 15 ਰੁ: ਵਿਦੇਸ਼ ਹਵਾਈ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ 120 ਰੁ: